

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕАТРУ, КІНО І
ТЕЛЕБАЧЕННЯ ІМЕНІ І. К. КАРПЕНКА-КАРОГО**

**КАФЕДРА ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕАТРАЛЬНОЇ СПРАВИ
ІМЕНІ І. Д. БЕЗГІНА**

**Тема дипломної роботи:
«ШЛЯХ ДО ПЕРЕМОГИ! ВНЕСОК МИСТЕЦЬКИХ КОЛЕКТИВІВ
УКРАЇНИ В СПРАВАХ БОРОТЬБИ З РОСІЙСЬКИМИ
ЗАГАРБНИКАМИ»**

Дипломна робота студента 2м-ПСМ курсу
Факультету театрального мистецтва
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 026 – «Сценічне мистецтво»
освітньо-професійної програми
«Продюсерство сценічного мистецтва»
ДОБРОВОЛЬСЬКОГО Віктора

Науковий керівник:
Академік НАМУ, професор,
кандидат мистецтвознавства,
заслужений діяч мистецтв України
БЕЗГІН Олексій Ігорович

Київ 2024

Зміст

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ВТРАТИ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ПІСЛЯ ПОЧАТКУ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	6
РОЗДІЛ 2. РЕПЕРТУАРНА ПОЛІТИКА ТЕАТРІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	18
2.1. Вплив повномасштабної війни на творчу діяльність театрів	18
2.2. Аналіз репертуарної політики українських театрів у 2022 році	22
2.3. Тенденції репертуару театрів в Україні сезону 2023-24 рр.....	35
РОЗДІЛ 3. БЛАГОДІЙНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ ТЕАТРАЛЬНИХ КОЛЕКТИВІВ В УМОВАХ ВІЙНИ	46
РОЗДІЛ 4. ВНЕСОК ТЕАТРІВ УКРАЇНИ У ПСИХОЛОГІЧНУ ПІДТРИМКУ ДІТЕЙ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	55
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

ВСТУП

Актуальність теми. Наприкінці лютого 2022 року перед українським суспільством постав жахливий виклик, який протягом останніх років у латентній формі гібридних загроз був присутній у нашому просторі та його соціокультурній складовій. Ця російська колоніалістська політика на початку 2022 року втілилася у повномасштабне вторгнення на територію України. Виклик правового режиму воєнного стану визначив нові моделі функціонування різних галузей держави, включаючи театральне мистецтво. Перед культурою виникли питання – окупації, захопленої, викраденої та знищеної культурної спадщини, евакуації, збереження музейних та мистецьких фондів, фінансування, функціонування закладів культури в умовах війни. Одними з провідних базових закладів культури є театри, які постали перед викликом знищення та пошуку нових форм комунікації з глядачем, що втілилися у їх творчу діяльність. Умістивши в своєму феномені все різноманіття культур, театр є універсальною мовою спілкування людини з буттям. І сьогодні, у період повномасштабної агресії росії проти України, театри попри обстріли, повітряні тривоги та відсутність світла демонструють стійкість, продовжують ставити прем'єри, проводити вистави, їздити із гастролями, займатись благодійною діяльністю. Тема війни на театральних сценах стає наскрізною – і в експериментах, і в зверненнях до класики. Магістерська дипломна робота присвячено аналізу вектору розвитку українських театрів в умовах воєнного стану. Складні соціально-політичні обставини, спричинені російським повномасштабним вторгненням, зумовили досліджувані нами театри, рефлексувати на складні умови існування, адаптуватись до них та за допомогою різноманітних інструментів (благодійна діяльність, арт-терапія, соціально-важливі проекти) підтримувати суспільство України.

Питання російсько-української війни, її вплив на формування та розвиток театального мистецтва України з кожним днем набирає все

більших обертів. Наразі ми спостерігаємо відсутність наукових робіт за зазначеною тематикою, але публікується велика кількість нарисів, статей та інтерв'ю відомих діячів, що працюють або працювали в напряму дослідження українського театрів в умовах повномасштабного вторгнення та безпосередньо є свідками цих подій. Серед них можна виділити: Ганну Веселовську, Любов Базів, покійного Олега Вергеліса, Бориса Куріцина та інших. Достатню кількість актуальної та змістовної інформації можна знайти в українськомовному інтернет-виданні «Театральна Риболовля», яке веде театральний блогер Сергій Винниченко. Проте недостатня розробленість та висвітлення питання функціонування українських театрів у сьогоднішніх подіях, тенденцій їх творчої, благодійної діяльності та їх впливу на сучасне українське суспільство у науковій літературі, а також нагальна потреба дослідження внеску театральних колективів у перемогу, зумовили вибір **теми магістерської кваліфікаційної роботи** «Шлях до перемоги! Внесок мистецьких колективів України у справі боротьби з російськими загарбниками».

Об'єктом дослідження є театри України в умовах правового режиму воєнного стану.

Предметом дослідження: творча та благодійна діяльність театрів України в умовах правового режиму воєнного стану.

Мета магістерського дослідження: здійснити комплексний аналіз діяльності театрів України в умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну та дослідити внесок мистецьких колективів у боротьбу з російськими загарбниками.

Методи дослідження. Дипломна робота є дослідженням, що демонструє зв'язок між театром і суспільством під час воєнного конфлікту у контексті України. Були використані такі методи як включене спостереження (відвідування вистав), герменевтичний аналіз художнього тексту (тексти вистав) та метод синтезу й аналізу фактологічної інформації, який

використано для комплексного вивчення досвіду діяльності театральних колективів України (інтернет видання, журнали та газети).

Для реалізації зазначеної мети було постановлено відповідні **дослідницькі завдання:**

- дослідити втрати театального мистецтва після початку широкомасштабної війни в Україні;
- проаналізувати вплив повномасштабної війни на творчу діяльність українських театрів;
- охарактеризувати тенденції репертуарної політики українських театрів у 2022, 2023 роках;
- розкрити тему благодійної діяльності театрів, як важливої складової внеску мистецьких колективів України в перемогу;
- висвітлити внесок театрів України у психологічну підтримку дітей в умовах війни.

Наукова новизна. У магістерській дипломній роботі вперше зібрано, систематизовано та проаналізовано факти й простежено основні тенденції творчої та благодійної діяльності театральних колективів України в умовах військової агресії росії проти України у 2022, 2023 роках.

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (59 позицій). Загальний обсяг дослідження становить 77 сторінок, з них 68 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ВТРАТИ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ПІСЛЯ ПОЧАТКУ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

З початку широкомасштабного вторгнення сфера культури зазнала найбільших історичних втрат за всю історію незалежної України. Для кожної країни культура є основою самовизначення кожного громадянина, руйнування об'єктів культурної сфери, таких як музеї, історичні будівлі, пам'ятники та мистецькі витвори видатних людей є дуже болючим ударом для українців, оскільки з руйнуванням кожного об'єкту культури втрачається і частина історії України та українського народу. Через велику інтенсивність бойових дій на сході та півдні України, а також регулярні ракетні обстріли по всій її території, більшість культурних установ в перші дні війни припинили свою роботу, або значно її скоротили. Як наслідок, 12,5 млн жителів принаймні 6 областей країни (Донецька, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Харківська, Херсонська області) втратили доступ до послуг, ще 13 млн людей з 7 областей обмежені в їх отриманні.

За даними реєстрів національної культурної спадщини в Україні налічується біля 15,5 тис. об'єктів культурної спадщини, з них біля 1,2 тис. - об'єкти загальнодержавного значення та 14,3 тис. - місцевого. Ці об'єкти впорядковано за вісьмома типами: історичні, архітектурні, археологічні пам'ятки, ландшафт, об'єкти монументального мистецтва, об'єкти містопланування/містобудування, об'єкти садово-паркового мистецтва та об'єкти науки і техніки. Серед найболючіших втрат цієї війни на культурному фронті є Свято-Успенська Святогірська лавра, яка внесена до реєстру пам'яток UNESCO, музей Григорія Сковороди, автора всесвітньо відомих філософських та художніх творів. Окрім цього значних руйнувань зазнали інші важливі культурні та релігійні об'єкти, серед яких Миколаївський міський палац культури «Корабельний», Маріупольський драматичний театр, Харківський національний академічний театр опери та балету ім.М.В.Лисенка, Музей старожитностей у Чернігові, Харківський

будинок «Слово» та багато інших. Наразі оцінка втрат культурної спадщини базується на даних щодо пооб'єктного переліку пошкоджених/ зруйнованих об'єктів, наданих свідками та місцевими адміністраціями, що створює ризики неповноти даних щодо переліку пошкоджених об'єктів. Через відсутність доступу до більшості постраждалих об'єктів через їхнє розташування у районах бойових дій, перелік є неповним та продовжує зростати. Внаслідок російської агресії в Україні постраждало 1804 об'єктів культурної інфраструктури, майже третина з них – повністю зруйновані, переважно вони знаходяться в 14 областях країни: Дніпровська, Донецька, Житомирська, Запорізька, Київська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Сумська, Харківська, Херсонська, Чернігівська та м. Київ. Клуби становлять 47% від загальної кількості закладів, які зазнали збитків. 222 клубів зруйновано, а 341 – пошкоджено. З цієї кількості більшість припадає на Донецьку область – 24%, Харківську – 14% та Київську 10%. Зруйновано 155 і пошкоджено 298 бібліотек, найбільше на Донеччині, Київщині та Миколаївщині. Зруйновано 22 музеї та галереї, пошкоджено – 41. Більшість припадає на Донецьку та Харківську області. Знищено 9 театрів та філармоній, стільки ж пошкоджено – у Дніпропетровській, Донецькій, Луганській, Миколаївській, Харківській областях та у Києві. Окупанти зруйнували 39 закладів мистецької освіти і пошкодили 54, найбільше на Донеччині та Харківщині [1].

¹ Збитки від руйнувань культурних та релігійних об'єктів під час війни//Новини Полтавщини. 16 березня 2023 р. URL: <https://np.pl.ua/2023/03/zbytky-vid-ruynuvan-kulturnykh-ta-relihiynykh-ob-iektiv-pid-chas-viyny-skladaiut-ponad-1-5-mlrd-kse/>

складнощі з непрямю оцінкою визначення цінності та вартості внутрішнього оздоблення релігійних та інших культурних установ, предметів мистецтв, прикрас, експонатів, ікон, фресок тощо, що містяться в спорудах. Відповідно, вартість пошкоджених об'єктів, які мають культурну цінність, може бути змінена відповідно до встановлення можливості реставрації цих об'єктів та її вартості. Загальні непрямі втрати сфер культури, туризму та спорту станом на червень складають 10,8 млрд долл, з яких 6,4 млрд долл — культура та спорт, 4,4 млрд долл — туризм.

Сфери культури та туризму є залежними один від одного. Скупчення об'єктів культурної спадщини та культурних інституцій, які поєднують у своїй діяльності пізнавальні/освітні та розважальні функції, створює туристичну привабливість для таких місць, через що утворюються культурно-туристичні зони. Найбільших втрат зазнають саме такі зони, оскільки руйнування та пошкодження культурних об'єктів призводить великих втрат не тільки самої культурної сфери, а ще й до втрат туристичної сфери. Це працює і у зворотний бік. Відповідно це впливає на непрямі економічні втрати через руйнування найбільш привабливих культурно-туристичних об'єктів, міграцію культурної спільноти та відсутність внутрішніх та іноземних туристів. Втрати культурно-туристичних об'єктів призводять до частинних втрат культурної та туристичної цінності окремих регіонів України, через що вони в перспективі можуть втратити економічно-фінансову підтримку. Міграція представників фахових спільнот також є дуже важливим чинником непрямих втрат, оскільки культура формується саме завдяки людям, які нею займаються. Міграція великої кількості труп, хорів та ансамблів навіть в межах України може сприяти розбалансуванню фінансової ситуації в межах країни в сторону більш «безпечних» регіонів [2].

² Звіт про прямі збитки інфраструктури та непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на червень 2023 року// Звіт створений завдяки підтримці американського народу, наданій через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), згідно з умовами гранту, наданого Громадській організації «Інститут Київська Школа Економіки» в рамках Проєкту USAID «Економічна

Так, серед українських театрів є ті, які у буквальному сенсі були зруйнованими РФ. 16 березня 2022 року називають «чорним днем» у календарі сучасного українського театрального мистецтва. Саме у цей день російські повітряні війська завдали удару бомбою по Донецькому академічному обласному драматичному театрі (м. Маріуполь). Кількість загиблих налічує близько 600 осіб.

Зруйнований російськими військами театр у Маріуполі. Джерело: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3683871-napis-diti-bila-dramteatru-mariupola-mozna-bulo-pobaciti-z-kosmosu-ssa-v-obse.html>

Також було знищено театр у Северодонецьку, де тривалий час діяла труппа із евакуйованого Луганського українського музично-драматичного театру.

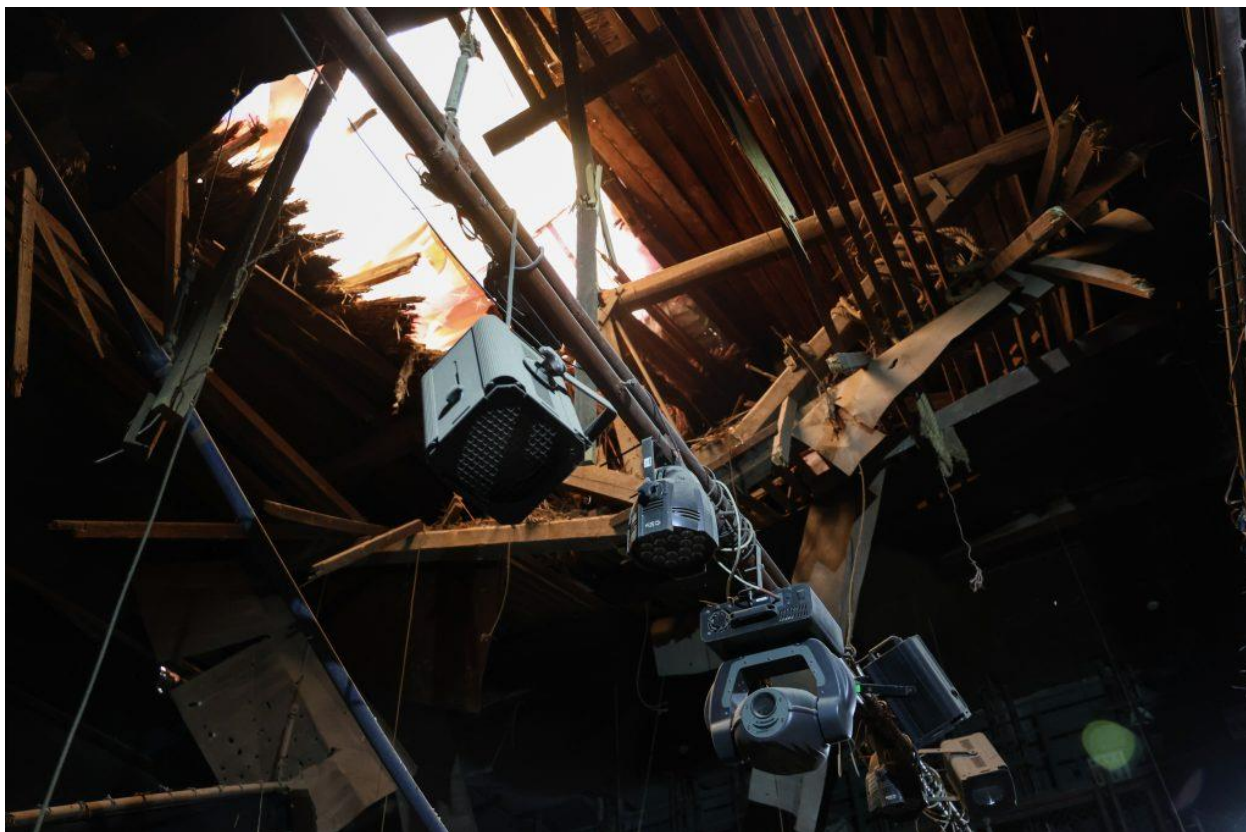
Зруйнований російськими військами Луганський обласний музично-драматичний театр.
Джерело: <https://sd.ua/news/15601>

19 серпня 2023 року російська армія імовірно ракетою Іскандер М, вдарила в Чернігівський обласний академічний український музично-драматичний театр імені Тараса Шевченка. Ракета розірвалась у повітрі, а не всередині будівлі. Найбільше постраждав дах театру, також були пошкоджені глядацька зала, фойє, вибиті 90% вікон.

Пошкоджений російськими військами Чернігівський обласний академічний український музично-драматичний театр імені Тараса Шевченка. Джерело: <https://suspilne.media/555629-z-foe-vidno-nebo-poskodzena-tritonna-lustra-v-akomu-stani-dramteatr-u-cernigovi-pisla-raketnogo-udaru/>

16 січня 2023 року російські військові обстріляли Херсон із системи залпового вогню «Град». Внаслідок атаки пошкоджень зазнала будівля Херсонського академічного обласного театру ляльок.

Вид на пошкоджений дах Херсонського академічного обласного театру ляльок зі сцени.
Джерело <https://most.ks.ua/news/url/na-stseni-grad-hersonskij-teatr-ljalok-pislja-rosijskih-obstriliv/>

2 березня 2022 унаслідок російського бомбардування були пошкоджені фасади, покрівля, вікна та двері Харківського національного академічного театру опери та балету імені Миколи Лисенка. В 1991 році для театру опери та балету було побудоване приміщення в стилі постмодерну, яке зводилося 30 років. Дві зали на 1500 та 400 глядацьких місць, площа приміщень — понад 7 гектарів. Цей величезний мистецький осередок об'єднав майже тисячу творчих професіоналів та технічних співробітників. В Харківському національного академічного театру опери та балету імені Миколи Лисенка не лише ставили вистави, понад 60 з яких увійшли до репертуарної афіші театру, а й виготовляли костюми та декорації для численних театрів України та світу.

Вид на пошкоджений дах Харківського національного академічного театру опери та балету імені Миколи Лисенка. Джерело: <https://ui.org.ua/postcard/harkivskyj-nacziionalnyj-akademichnyj-teatr-opery-ta-baletu-imeni-mykoly-lysenka/>

22 вересня 2022 року російські ракети С-300 пошкодили будівлю Миколаївського академічного драматичного театру. Відбулась повна руйнація ландшафтного театального скверика, зруйновані чавунні скульптури, які розташовані в театрі, пошкоджено внутрішній стан: вікна, кабінети, санвузли, швейний цех, музей, мала сцена, гримерні кімнати, повністю вибуховою хвилею пошкоджені вікна, двері й частково майно, яке було всередині.

Пошкоджена будівля Миколаївського академічного драматичного театру. Джерело: <https://grivna.ua/publikatsii/rosiyani-bombili-mikolayivskiy-teatr-yak-vin-viglyadae-zaraz>

13 листопада 2023 року внаслідок влучання порад із будівлею Херсонського обласного академічного музично-драматичного театру ім. Миколи Куліша постраждало 64 вікна.

Вибиті вікна в будівлі Херсонського обласного академічного музично-драматичного театру ім. Миколи Куліша. Джерело: <https://pivdenukraine.com.ua/2023/11/16/u-oblasnomu-teatri-remontuyut-vikna-pislya-obstrilu-xersona/>

Це не повний перелік театрів, які були знищені та пошкоджені під час повномасштабного вторгнення росії в Україну. Тим паче війна ще не закінчилась і остаточні підрахунки можна буде зробити виключно після

повної деокупації території України. На повне відновлення їх діяльності підуть роки та мільярди гривень.

Також наразі половина театрів, які продовжують функціонувати, працюють в дуже обмеженому режимі. Ті заклади, які знаходяться на безпечних територіях - театри, філармонії, концертні зали - можуть продовжувати свою діяльність, але виключно на ту кількість людей, яку вміщує їхнє бомбосховище або укриття.

Справжнім викликом для багатьох театральних труп стало збереження власних працівників. Справа в тім, що в театрі є вкрай необхідні спеціалісти, яких просто так не знайдеш і не навчиш за пару місяців, навіть у мирний час. Мова йде про звукорежисерів, художників зі світла, бутафорів, пастижерів-гримерів та багатьох інших важливих людей-функціоналів, без яких може зупинитися робота цілого театру. Тож мобілізація чи від'їзд цих спеціалістів з міст через обстріли, фактично, паралізують роботу театру. Звісно, це саме стосується й акторів, через відсутність яких доводиться знімати виставу з репертуару.

РОЗДІЛ 2. РЕПЕРТУАРНА ПОЛІТИКА ТЕАТРІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Вплив повномасштабної війни на творчу діяльність театрів

Незважаючи на всі складнощі з якими стикнулись театри під час повномасштабної війни вони продовжують свою діяльність. Проте, якщо проаналізувати репертуарну політику театрів в умовах воєнного стану та їх творче обличчя, вони змінили свій вектор. Перша тенденція пов'язана з тим, що театри почали дерусифікацію свого репертуару та своїх назв.

Так в перші дні повномасштабного вторгнення росії в Україну низка «російських» державних театрів, рішеннями колективів, постановили відмовитися від прикметника «російський» у назвах. Так сталося в Києві (Національний академічний драматичний театр імені Лесі Українки), Харкові, Миколаєві, Одесі, деяких інших містах. Прийняття цього рішення також сприяла політика Міністерства культури та інформаційної політики України стосовно дерусифікації, декомунізації та деколонізації сучасної України, в рамках якого діє Експертна рада Міністерства культури та інформаційної політики України з питань декомунізації та дерусифікації [3]. Академічний драматичний театр імені Лесі Українки повністю позбувся російськомовних вистав у своєму репертуарі. У Дніпрі зняли 29 вистав російською мовою і наразі продовжують робити прем'єри українською мовою. В Одесі так само більшість театрів перейшли на українську. У Харкові ще не всі театри мають таку тенденцію.

Ще однією тенденцією театрів після повномасштабного вторгнення стала присутність у репертуарі вистав про війну. Так, за перші пів року у війна знайшла відображення у таких виставах:

³ Положення про Експертну раду Міністерства культури та інформаційної політики України з питань декомунізації та дерусифікації // Сайт Верховної Ради України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0194921-22#Text>

«Обличчя кольору війна» - документальна вистава від маріупольців. Вистава театру авторської п'єси Conception, який був заснований у Маріуполі, але після початку війни перемістився до Києва. Більшість авторів вистави — учасники незалежного маріупольського театру «Концепція», проте є актори і з інших місцевих труп. Дехто з них прожив в окупації майже півтора місяця й після того, як основна частина трупи пішки вийшла з міста, режисер та актори опинилися в Києві. Під час вистави «Обличчя кольору війна» актори читають драматичні монологи, трупа практично погодинно згадує події перших днів російського вторгнення в Маріуполь. Герої різного віку, з різним темпераментом, світоглядом і способом життя, але їхні долі переплела війна, коли довелося рятуватися в одному бомбосховищі [4].

Вистава «Реконструкція» про зруйновані будівлі мовою тіней. Це вистава від артгрупи «Тіньова» про зруйновані Маріуполь і Харків. Події відбуваються в альтернативному світі після третьої світової. Три пральники, що працюють у бункері, потрапляють у світ, де з їхніми рідними будівлями сталося лихо. Тепер їхнє завдання – реконструювати ці будівлі у своїй свідомості, щоб повернутися назад до життя. У постановці можна буде побачити «Азовсталь», маріупольський драмтеатр, Держпром, будівлю ОДА й пам'ятник закоханим у Харкові. Виставу показали у Львові, Києві, Черкасах і навіть самому Харкові. Планують регулярні покази на сцені Молодого театру в Києві. У виставі немає слів, лише мова тіней [5].

«Я, війна і пластикова граната» вистава про новий етап російсько-української війни, який почався 24 лютого. П'єса української драматургині, фіналістки міжнародного драматургічного конкурсу «Аврора» (м. Бидгощ, Польща) Ніни Захоженко складається із семи камерних історій із харківського метро, блокпостів спальних районів, бомбосховищ

⁴ Климковецький М. «Обличчя кольору війни»: актори з Маріуполя, яким вдалося вибратися з окупації, дали спектакль у Києві// Громадське. 29 липня 2022 р. URL: <https://hromadske.ua/posts/oblichchya-koloru-vijni-aktori-z-mariupolya-yakim-vdalosya-vibratisya-z-okupaciyi-dali-spektakl-u-kiyevi-foto>

⁵ Реконструкція//Арт-сквот «Тіньова». URL: <https://tinyova.com/shows/reconstruction/>

багатоповерхівок і квартир, що здригаються від вибухів. У червні 2022 року Театр на Печерську влаштував читку цієї п'єси, а потім взявся за постановку. «Я, війна та пластикова граната» – це вистава-антологія. Герої – наші співвітчизники, які по-своєму намагаються адаптуватися до нової, воєнної реальності. Окремі новели цієї п'єси були поставлені в Харкові та Амстердамі [6].

«Цап-ка-цап» - казка для дітей з алюзіями на сучасні події. Музична вистава для дітей за мотивами української народної казки «Коза-Дереза», але з новою назвою. До речі, через назву допис про виставу в Instagram двічі видаляли за «мову ворожнечі». У Молодому театрі кажуть, що дорослі зчитують у виставі алюзії на сучасні події, а діти побачать казку, яка вчить «обороняти рідний дім і не вірити ворожим пройдисвітам». Проект відбувається в рамках реалізації #ZMINA_2_0 фонду ІЗОЛЯЦІЯ за фінансової підтримки Європейського Союзу.

Головною прем'єрою 2022-го року у Львівському академічному драматичному театрі імені Лесі Українки стала «IMPERIUM DELENDUM EST» - театралізована постановка, яка містить елементи концерту, перформансу, гепенінгу, імерсивності, сторітелінгу, медіа-арту та інші. Творці вистави зізнаються, що, передусім, відчували особистісну потребу у її створенні, адже початок повномасштабної війни гостро поставив питання про те, чи потрібним театр є загалом і, яку «роль» виконувати театральним діячам у воєнний час. Вистава постає рефлексією щодо війни вголос, наживо перед глядачами. Кожна із актрис ділиться своєю особистою історією та емоціями, які спровокувала війна. Це дійство перетворюється у своєрідний діалог із глядачем, адже, хоча буквально говорять лише актори, - спільними є переживання, досвід та думки щодо війни. Вистава була продемонстрованою не лише в Україні, але й на театральних фестивалях закордоном: Avignon

⁶ Урсуляк К. У театрі на Печерську поставлять виставу «Я, війна і пластикова граната» // Укрінформ. 14 жовтня 2022 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3593398-u-teatri-na-pecersku-postavlat-vistavu-a-vijna-i-plastikova-granata.html>

Off-festival (Франція), URBANG! Festival 2022 (Німеччина), Festival Contre-Sens (турне Францією), International Theatre Festival Retroperspektywy 2022: THE BEGINNING OF A NEW WORLD (Польща).

В умовах повномасштабної війни відбувається не лише відродження українського актуального театрального мистецтва, але й народження нових театрів і проєктів. Одним із таких проєктів є театр «Варта», який народився 24 березня 2022 року за місяць після повномасштабного вторгнення в Україну. Його основою стало 16 акторів з усієї України і разом цей симбіоз показав прем'єру вистави «Перший день війни». Ця вистава сформувала театр та дала гасло «На сторожі культури». Спершу театр творив у маленькій кімнаті у Львівському арт-просторі «Дикий дім», що знаходиться на вулиці Староєврейській. Згодом команді вдалося отримати більше приміщення, що є частиною Львівського академічного драматичного театру імені Лесі Українки – Галерею сценографії. Театр «Варта» можна вважати окремим та надзвичайно важливим феноменом в історії українського театрального мистецтва, адже цей театр зумовлений війною і про війну. Війна є ключовою темою вистав у театрі, усі художні рефлексії відбуваються навколо неї. Зі слів режисера незалежних харківських театрів та засновника театру «Варта» Артема Вусика, театр «Варта» часто називають «реактивним театром», адже він неймовірно швидко реагує на воєнні, політичні та соціокультурні зміни і створює свої театральні продукти відповідно до них.

До репертуару театру станом на листопад 2023 року входять вистави «Перший день війни», «Херсон незламний», «Леся і Андрій зустрічаються у Львові», «Лютий» (режисерка Ніна Хижна), «Вона Війна» (у співпраці із харківським театром «Публіцист»), аудіально-перформативний концерт «Як познайомився з війною і майже вбив путіна», перформативно-містична вистава «Всередині моєї кімнати». Кожна із постановок розкриває окремий аспект війни, вступаючи у діалог із глядачем, створюючи можливість бути почутим та налагоджуючи взаєморозуміння.

Одним із яскравих проєктів театру є створена 28 жовтня 2022 року вистава «Лютий» – «про місяць, що завжди з нами». Творці проєкту проводили інтерв'ю з військовими, волонтерами, психологами, політологами, культурними діячами, аби створити своєрідну мапу того, що відчувають люди з різних куточків України, представники різних професій. За словами організаторів, актори та акторки спробували віднайти ті спільні цінності та здорове відчуття спільної ідентичності, що складаються з історій, які ми пам'ятаємо про себе.

Отже, вплив повномасштабної війни на сучасне українське театральне мистецтво є не менш масштабним, ніж вплив сучасного українського театального мистецтва на воєнні події опісля 24 лютого 2022 року. Росії внаслідок бомбардувань та окупації українських територій, нажаль вдалося припинити традиційну роботу українських театрів на деякий час, однак, не припинити їхню роботу назавжди і не знищити українське театральне мистецтво як таке. Навпаки, багато митців та театральних установ зайняли однозначну, активну громадянську, національну, соціальну і мистецьку позицію. Театри перетворились на волонтерські осередки і бомбосховища, а члени колективу стали учасниками ЗСУ та ТрО. Різко відбулась дерусифікація, яка вплинула на власні назви театрів, мову виконання і сенсові наповнення вистав. Потужного розвитку набувають сучасна українська драматургія і експериментальні постановки, що акцентують теми війни та національної ідентичності.

2.2. Аналіз репертуарної політики українських театрів у 2022 році

Під час криз, особливо під час війни, мистецтво, як напрям, зазнає серйозних змін – цьому напряму присвоюються нові ролі та орієнтири, та одразу постає питання його адаптивності та актуальності. В театральному середовищі, існує особливість - здатність відгукнутися на сучасні події з максимальною оперативністю. У воєнний час театри здатні надавати не

тільки гуманітарну, медичну та матеріальну допомогу, а також творчу, для підтримки бойового та морального духу суспільства. Театри можуть адаптувати як новітні роботи, так і тексти, що перебувають у процесі доробки, або використовувати резонанс класичних п'єс, як основу для висловлювання своїх думок, проведення рефлексії та дискусій.

За словами керівника Івано-Франківського драматичного театру імені Франка Ростислава Держипільського, після 24 лютого театральні колективи сумнівались, чи є доцільним під час війни грати вистави, чи на часі мистецтво взагалі. Проте, в березні театр грав вистави в укритті і він побачив реакцію жінки з Бучі: «Вона не проронила сльози, коли збирала дитину і рятувала її, втікаючи з Бучі, бо мусіла бути сильною. Але вона проплакала всю виставу. І я роздивився навколо, почав думати, що робити. Бо зрозумів, що театр це надпотужна терапія, яка потрапляє в душу і може там робити чудеса, змінювати людей. Ми зрозуміли, що нам треба працювати для людей і для себе. Виникло питання, що запропонувати з репертуару: комедії, коли стільки горя, бід а ми тут веселилося; чи трагедії, драми, коли можеш посилити біль. Але якщо справжня гра і емоції, то може бути і комедія, і трагедія. Втім більший попит у глядача сьогодні на комедії. Бо люди хочуть відволіктися і цього не потрібно боятися. Нам потрібна здорова нація, люди мають прийти до театру і скинути те негативне, чого свідомо чи несвідомо набираються» [7].

Тож, у перший рік війни, театри, які мають статус «національний», випустили у 2022 році 36 прем'єр, що становить 16 відсотків від загальної кількості нових театральних назв. У середньому в репертуарі національних театрів України в 2022 році з'явилося від 1 до 3 нових назв:

– «Калігула» (режисер Іван Уривський), «Авантюра Никодима Дизми» (режисер Дмитро Чирипюк), «Кар'єра Артуро Уї, яку можна було

⁷ Терешук Г. Надпотужна терапія, яка потрапляє в душу»: як театр під час війни рятує психіку людей // Культура. Радіо свобода. 12 листопада 2022 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/teatr-viy-na-tyl-okupatsiya/32124479.html>

спинити» (режисер Дмитро Богомазов) – Національний академічний драматичний театр імені Івана Франка;

– «Танцюємо Штрауса», «Пригоди Пінокіо» (балетмейстер - постановник Віктор Литвинов), «Доктор Фауст» (балетмейстер-постановник Віктор Іщук), «Травіата» (постановка Анатолія Солов'яненка) – Національний академічний театр опери та балету України імені Т. Г. Шевченка;

– «Безіменна зірка» (режисер Євген Лунченко), «Переклади» (режисер Кирило Кашліков) – Національний академічний драматичний театр імені Лесі Українки;

– «ЦАП-КА-ЦАП» (режисер Андрій Білоус) та «Зашнурована пара» (режисер Анна Пироженко), «Осінній блюз» (режисер Тарас Криворученко) – Київський Національний академічний Молодий театр;

– «The ball» (реж. Маттео Спіацці, Італія) – Київський національний академічний театр оперети;

– Опера «Страшна помста» (режисер Андреас Вайріх, Німеччина), модерн-балет «Пізнай себе» (режисер Василь Вовкун) – Львівський національний академічний театр опери та балету ім. Соломії Крушельницької;

– Опера «Катерина» та балет «Білосніжка та семеро гномів» – Одеський національний академічний театр опери та балету;

– «Кар'єра за прізвиськом» (режисер Євгеній Резніченко) – Миколаївський національний український театр драми та музичної комедії;

– «Полісянка» та «Микита Кожум'яка» (режисер Орест Огородник), «Львівське танго» (режисер Богдан Ревкевич) - Національний академічний український драматичний театр ім. Марії Заньковецької;

– «Край» (режисер Євген Карнаух), «Я у твоїй шкурі» (режисер Наталя Гаврикова), «Хто подолає дракона» (режисер Оксана Петровська) –

Дніпровський національний академічний український музично-драматичний театр ім. Тараса Шевченка.

Сім нових вистав поставив Сумський національний академічний театр драми та музичної комедії ім. М. С. Щепкіна - «Легені» (режисер Владислав Писарев), «Карнавал тварин» (режисер, диригент – Микита Поляков), «Борщ», «Хлібне перемир'я» та «Пітер Пен» (режисер Дмитро Некрасов), «Ромео&Джульєтта» та «Воля.Свобода.Перемога» (режисер Максим Булгаков). Суми увійшли в четвірку театрів, де поставили п'єсу Сергія Жадана: спочатку вистава з'явилася в театрі на Лівому березі, потім Олександр Ковшун випустив «Хлібне перемир'я» у Харківському академічному українському драматичному театрі ім. Шевченка. А у грудні відбулися першопокази в Україні та Німеччині.

Шість прем'єр показав Івано-Франківський національний академічний драматичний театр імені Івана Франка - «У джазі тільки дівчата» (режисер Назарій Панів), «Сватання на Гончарівці» (режисер Олексій Гнатковський), «Бій за Україну», «Шаріка, або кохання січового стрільця», «Лісова пісня на полі крові» та «Попелюшка» (режисер Ростислав Держипільський). «Попелюшка» взагалі є найпершою прем'єрою 2022-го року – її зіграли 2 січня 2022 року.

Після початку повномасштабного вторгнення багато театрів припинили свою роботу, актори, режисери, драматурги масово поїхали на захід країни – і у Львові, Мукачеві та Ужгороді спостерігалася надзвичайно висока концентрація митців, що в свою чергу призвело до цікавих колаборацій та творчих ініціатив. 20 березня 2022 року у Львові відбулася одна з перших прем'єр з моменту повномасштабного вторгнення. Це була колаборація під егідою колективу Львівського театру ляльок (який під час вторгнення став притулком для переселенців, кімнатою відпочинку та медпунктом). Тож актори театру ляльок, актори з Києва та Запоріжжя зробили виставу-гру «Сонячне небо» для малюків, яка допомагала позбутися стресу (вистава створена за методикою та підтримкою литовського театру «Дансема»).

Вистава стала найшвидшою прем'єрою в історії театру, який підготував її лише за три дні. З метою безпеки покази відбуваються у підвалі-бомбосховищі. Вистава-гра «Сонячне небо» була створена з думкою про наймолодших глядачів, вистава також покликана дати притулок для уяви, можливість взаємодії з іншими дітьми, радісної активності в просторі кольорів, м'яких текстур і дружніх предметів.

Кілька нових вистав з'явилися у репертуарі Мукачівського драматичного театру в постановці харківського режисера Кирила Душина, він виїхав туди з Харкова і театр отримав дві його постановки: «Дівич-вечір або Як ти там?» та іронічну комедію «Білка з облізлим хвостом».

Однією з тенденцій 2022 року стало збільшення моновистав та вистав малих форм створених на камерних сценах. Загалом кількість моновистав у репертуарі театрів доходить до 10 відсотків, адже театр зараз має бути мобільним, швидким: «OTVETKA@UA Моно-бомба» Неди Нежданої з'явилася й в Києві, й в Ужгороді, «Проста українська скіфська баба» (за романом «Доця» Тамари Горіха Зерня) на сцені Миколаївського академічного художнього драматичного, її поставив директор-художній керівник театру Артем Свистун, за інсценівку взялася акторка Марина Васильєва.

На цих перетинах дуже цікава історія відбулася у Кривому Розі, куди з Великої Олександрівки, яка була під окупацією, переїхав з родиною керівник театральної студії «Простір» Андрій Богун. Виконавець моновистави з Херсонщини зустрівся з Павлом Осіковим – засновником криворізького театру одного актора «AVE». Творча допомога один одному переросла у повноцінний спільний проєкт – два окремих виконавця моновистав у листопаді 2022 року об'єдналися і випустили монолог на двох – виставу «ДІА/МОНО/ЛОГ», яку показали на сцені культурно-громадського центру «SHELTER+» (некомерційна ініціатива небайдужих мешканців Кривого Рогу). А відеOVERсія доступна до перегляду на стрімінговій театральній

платформі «Dramox» в інтернеті [8]. Найпершою київською прем'єрою 2022 року стала моновистава про абсурдність людського світосприйняття «Сповідь, або «Крові прагну» від ЦСМ «ДАХ» (постановка Влада Троїцького).

Тенденцією 2022 року стала поява великої кількості сучасної драматургії на сценах театрів України. Так у Дніпровському академічному театрі драми та комедії сучасна українська драматургія склала 60% від постановок 2022 року. Це й п'єса Павла Ар'є «На початку і наприкінці часів...», «Всупереч» Юліти Ран, «Вихід» Сергія Пономаренка. ТанDEM режисера Максима Голенка та драматургині Наталка Ворожбит за час вторгнення реалізовано у квітні в Одеському академічному театрі імені Василька (вистава «Саша, винеси сміття»), а у вересні – на сцені Рівненського академічного українського музично-драматичному театрі (вистава «Зерносковище»). Київський академічний Театр «Золоті ворота» поставив «Тест» (режисерка Тамара Трунова) та «Крихітка Цахес» (режисерка Анна Турло). Сучасні автори перестали бути дивиною на театральній сцені України, цікавим є те, що їх читки та постановки відбуваються і за кордоном. Драматургиня Лєна Лягушонкова стала кращою молодою драматургинею Європи і отримала премію Schauspiel Stuttgart.

В театральному сезоні 2022 року ліричну комедію «Безіменна зірка» румунського автора Михаїла Себастьяна поставили у Львівському академічному обласному музично-драматичному театрі ім. Юрія Дрогобича, а також – у Національному академічному драматичному театрі імені Лесі Українки.

«Мина Мазайло» Михайла Куліша із різницею у декілька місяців увійшла до репертуару національного театру в Миколаєві та театру ім. Ольги Кобилянської в Чернівцях.

⁸ Найбільша колекція українських театральних вистав. Dramox: official site. URL: <https://www.dramox.com.ua/teatry>

«Микита Кожум'яка» за Олександром Олесем з'явився у Національному академічному українському драматичному театрі ім. Марії Заньковецької, «Марко з Котигорохівки» за Надією Симчич – спільний проєкт Народного художнього колективу «Театр юних чернівчан» Чернівецького міського палацу дітей та юнацтва та Дитячої театральної студії «Бу-Бу-Бу» Центрального палацу культури.

Херсонський обласний академічний музично-драматичний театр імені Миколи Куліша встиг 23 лютого показати прем'єру імерсивної вистави «Вічність і ще один день» за п'єсою Милорада Павича. А виставу «Лишатися (не) можна...» вони вже в жовтні 2022 року грали на сцені Київської академічної майстерні театрального мистецтва «Сузір'я» та у Національному академічному драматичному театрі імені Лесі Українки. Одразу після деокупації генеральний директор-художній керівник театру Олександр Книга повернувся до Херсону.

Харківський державний академічний український драматичний театр імені Тараса Шевченка, який в 2022 році мав би святкувати своє 100-річчя. Драму «Маклена Граса» за Миколою Кулішем готувалися показати 25 лютого 2022 року, нажаль прем'єра не відбулась. Частина трупи переїхала до Вінниці, де їх прихистив Вінницький академічний обласний театр ляльок. Місто отримало виставу «Хлібне перемир'я» автора Сергія Жадана – це був проєкт 3-х театрів - Харківського і двох вінницьких (академічного і ляльок), який поставив Олександр Ковшун.

Що стосується безпосередньо міста Харкова, то 24 вересня 2022 року в Будинку актора відбулася прем'єра вистави «CODE_ua» від харківського театру «057».

Коли в березні 2022 року було зруйновано облраду Харкова, то зачепило і Харківський державний академічному театр ляльок імені В. А. Афанасьєва, повилітали вікна і в глядацьку залу вже не можливо було експлуатувати, але це не зупинило акторів театру. Харків'яни тижнями проводили час в метро, і лялькарі спускалися до них і грали свої вистави.

Працювали з дітьми, знімали тривожність, дарували посмішку малюкам і дорослим. У метро, вони й зіграли свою першу прем'єру з часів масштабного вторгнення – виставу «Івасик-Телесик» 6 травня 2022 року.

В Харківському державному академічному театру ляльок імені В. А. Афанасьєва була запланована на березень 2022 року прем'єра за Брехтом «Матінка Кураж та її діти» (ляльки були готові, йшли репетиції), жанр вистави мілітарі-мюзикл. Ця вистава, звісно, не вийшла, але вони поставили нову – «Я норм» за п'єсою львівської драматургині Ніни Захоженко, яка зробила замальовки з різних кінців України: від Київщини до Львівщини. П'єса отримала багаторазове прочитання на читках і стала фіналістом міжнародного драматургічного конкурсу «Аврора» (м. Бидгощ, Польща). Сценічні читання відбулися в Києві, Львові, Ужгороді, Празі. Окремі новели були поставлені в Харкові та Амстердамі. Цю ж п'єсу в Київському академічному театрі на Печерську випустили під назвою «Я, війна і пластикова граната».

Не можна не відзначити діяльність Донецького академічного обласного драматичного театру у Маріуполі. Всі пам'ятають той жахливий день, який сколихнув увесь світ, коли будівлю театру, де ховалися люди, прямим попаданням зруйнували ворожі бомби. Згодом працівники театру прийняли рішення відновити роботу театру в іншому місті, виконувати обов'язки директора-художнього керівника призначили Людмилу Колосович, яка була там режисеркою попередніх кілька років. З частиною труп театру переїхав до Ужгорода і першу прем'єру - «Крик нації» про життя і долю Василя Стуса - зіграли на сцені Закарпатського музично-драматичного театру ім. братів Юрія-Августина та Євгена Шерегіїв в Ужгороді день у день через 4 місяці після бомбардування – 16 липня 2022 року. У грудні 2022 року театр показав вже четверту прем'єру з моменту відновлення - вертеп із використанням колядок і щедрівок Донеччини.

29 січня 2022 року напередодні повномасштабного вторгнення з'явилась опера «Одержима» за мотивами листів Лесі Українки від

незалежного проєкту музично-театральної майстерні «RAZOM», прем'єру зіграли в Національній музичній академії.

Харківський режисер Артем Вусик (театр «Нефть») переїхав до Львова і там заснував новий театр «Варта», основою якого стало 16 акторів з усієї України, а також студенти-лялькарі з Харкова, які працювали над ляльковою виставою для дітей. Прем'єрою стала перформативна вистава-блуканина «Перший день війни». В 2022 році вони випустили кілька документальних вистав, відеоверсії цих вистав доступні до перегляду на стрімінговій театральній платформі «Dramox» [9].

Також у 2022 році започаткувався театр «УЖіК» – це театр-студія переселенців. Актори, студенти з Києва, митці в Ужгороді заснували театр-студію. Першою постановкою цього театру був «Король Лір» (п'єса, якої немає в актуальному театральному репертуарі взагалі по Україні). Виставу зіграли в Ужгородському.

А ще у 2022 році серед українських режисерів з'явилася мода на сучасну польську драматургиню Марту Гушньовську. Так, у Львівському академічному обласному театрі ляльок поставили виставу «Про Лицаря Прищака та Принцесу Гарнюню». А в листопаді Донецький академічний обласний драматичний театр з Маріуполя (який зараз релоковано до Ужгорода) звернувся до п'єси «А хай то Качка копне!» Гушньовської – вистава театру називається «Качка». В 2022 році театри ляльок не зважаючи на віну досить плідно попрацювали над прем'єрами. Серед назв присутні добре відомі історії: «Мауглі» у Тернополі, «Маленький Мук» та «Ріккі-Тіккі-Таві» у Полтаві, «Маленький принц» у Хмельницькому, «Івасик-Телесик» у Харкові чи запальна «Ріпка» у Рівному, або «Цирк братця Кролика» у Миколаєві.

«Про вередливу Гусеницю та закоханого Черв'яка» у Києві, «Як рятували Країну Мережину» та «Пригоди у Торбоккраї» в Івано-Франківську,

⁹ Найбільша колекція українських театральних вистав. Dramox: official site. URL: <https://www.dramox.com.ua/teatry>

«Про Лицаря Прищака та Принцесу Гарніюню» у Львові чи «Пригоди Кожика і Летика» в Ужгороді.

Не минули тему війни у театрах ляльок, так у 2022 році з'явилась інструкція з поведінки в екстремальних умовах вистава «Коти – біженці» в театрі на Закарпатті; вечір у бомбосховищі «Шмата» у Львові; щоденник перших днів вторгнення «Я норм» у Харкові.

19 листопада 2022 року у Рівненському театрі ляльок режисер Михайло Урицький поставив виставу «Чумацький шлях» пам'яті відомого лялькаря Сергія Брижаня, який протягом свого насиченого життя залишив яскравий слід в українському театрі ляльок.

В 2022 році серед прем'єр на українській сцені є кілька постановок закордонних режисерів. У вересні в Києві вийшли дві прем'єри від литовської режисерки Андри Кавалюскайте: «Дякую» в «Золотих воротах» та «Колискова для лисиці, яку ще ніхто не бачив» у Театрі на Подолі. Роботи польських митців з'явилися у Львові: казка за Мартою Гушньовською у Львівському театрі ляльок, отримав польську режисуру вільний театр ляльок «ОКО» – вони зіграли прем'єру пластичної моновистави «Крізь шкіру» на фестивалі у Кракові, потім була львівська прем'єра і вистава тепер увійшла в репертуар. «Страшна помста» за Миколою Гоголем на музику Євгена Станковича з'явилась у Львівській опері в постановці режисера з Німеччини Андреаса Вайріха. Італієць Маттео Спіацці випустив «The ball» у Київському театрі оперети.

Повномасштабна війна зробила вимушеними переселенцями частину митців. Але це зовсім не означає, що їх робота зупинилася. Українські актори беруть участь у перформансах, влаштовують читки та всіляко підтримують цікавість до України, що воює не лише на фронті, а й на мистецькому рівні. Влад Троїцький з прем'єрою в Швейцарії, Юрій Радіонов – у Великій Британії, Іван Уривський в Литві. В багатьох містах Польщі та Німеччини працюють українські актори та режисери. Влад Детюченко презентував пластичну роботу «Маріуполь» у Вашингтоні (США).

В 2022 році перелік поставлених за кордоном вистав українськими режисерами сягнув більше 50 назв. Так, наприклад, напрацьовані контакти та наполеглива робота вилилася у цілих п'ять прем'єр у 2022 році від режисера Стаса Жиркова в театрах Вільнюса, Алітуса, Берліна та Мюнхена: «Саша, винеси сміття» за п'єсою Наталки Ворожбит (State Small Theater of Vilnius), «Щоденник цивільного» за документальним текстом Павла Ар'є та ініціативи Ксенії Ромашенко та Інеси Пільвєлюте (Alytus City Theater), «Озброюючись проти моря лих» за текстами команди вистави та Павла Ар'є («Schaubühne», Берлін), «Ревізор», Павло Ар'є, Стас Жирков та команда вистави за мотивами Гоголя та спостереженнями минулого і майбутнього України та Литви (Alytus City Theater, Алітус), «News from the past», Дослідження історії України та Німеччини у період 1931 - 1945 років, яке торкається і сьогодношньої війни («Kammerspiele Munich», Мюнхен). Також Жирков продюсував європейський тур вистави «Погані Дороги» (Рига, Клайпеда, Вільнюс, Прага, Мюнхен, Берлін, Цюрих), виставу «Клас» у Білостоку, «З цією виставою щось не так» (театр «Dailes» Рига) та виставу «Інвазія» (Білосток) [10].

У Каунасі (Литва) відбулася прем'єра - першопрочитання за кордоном хрестоматійного роману «Земля» Ольги Кобилянської від творчої команди Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка (режисер Іван Уривський, сценограф Петро Богомазов).

Драматургиня Лена Лягушонкова презентувала у 2022 році: документальну виставу, побудовану на інструкціях, які ми отримали з початку 24/02 «*Źycze na wypadek wojny*» (фестиваль «Контакт», Торунь), мюзикл-ескіз вистави про руских солдат і їхніх матерів «*ZAKON POŚCIELONYCH łózek*» на фестивалі Sopot Non Fiction. А у листопаді 2022 року разом із українським режисером Максимом Голенком показали

¹⁰ Щокань Г., Голіздра І. Український театр за кордоном: вистави і проекти, які створюють враження про Україну//Українська правда. Життя. 2 січня 2023 р. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/01/2/252122/>

«GORKIS MUTTER» – виставу за п'єсою «Мать Горького» в Театрі Шаушпиль (Штутгарт).

Режисерка Наташа Сиваненко поставила: «Рентген», імерсивну виставу Дикого театру, відтворену німецькою мовою, та документальну виставу «Wendepunkte» про історію оперної співачки з Донецька, яка останнім потягом тікала у 2014-му до Києва, а тепер - до Австрії (Національний театр Грац). Як актриса Наташа Сиваненко зіграла у виставі «Ромео і Юлія 2.0» режисерки Тетяни Губрій та драматургині Марини Смілянець в академічному театрі ADK Ulm (Німеччина).

Актор, режисер та драматург Олексій Доричевський брав участь як автор у читках текстів «Театру драматургів» (10 українських драматургів зафіксували в текстах перші дні війни). Ці тексти читали у 7 різних містах Європи. Він як актор читав їх у Берліні на фестивалі Theatre treffen (кураторка – Анастасія Косодій) і у Кельні в Schauspiel Köln (режисер читки – Андрій Май). Олексій Доричевський зіграв у виставі «Inbetweenfires» в ArtspaceinExile у Берліні. Взяв участь у виставі «DIE REVOLUTION LÄSST IHRE KINDER VERHUNGERN» про Голодомор в Україні – це проект спільно Futur3 і Schauspiel Köln. Також у Кельні О.Доричевський грав у виставі «Exile» про біженців і їхні проблеми в Європі (Schauspiel Köln) [11].

Юрій Радіонов поставив документальну моновиставу «Земля Укрів» - про початок повномаштабного вторгнення. Частина історій українською мовою з англійськими субтитрами, частина - англійською з українськими. На кінець грудня 2022 року «Земля Укрів» була зіграна в 4 англійських театрах: The Lowry, Partington Theatre, Sherman Theatre, Matlock Imperial Room [12].

Тамара Трунова, головна режисерка Київського театру на лівому березі Дніпра, в Берліні працювала із текстом Наталки Ворожбит «Саша, винеси

¹¹ Базів Л. Тривога. Бомбосховище. Аншлаг. Театральні підсумки року//Укрінформ. 25 грудня 2022 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3637808-trivoga-bomboshovise-anstag-teatralni-pidsumki-roku.html>

¹² Щокань Г., Голіздра І. Український театр за кордоном: вистави і проекти, які створюють враження про Україну//Українська правда. Життя. 2 січня 2023 р. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/01/2/252122/>

сміття» (The Deutsches Theater Berlin), в її режисурі вийшла вистава «Inwazja»/«Вторгнення» (Teatr Dramatyczny im. Aleksandra Wegierka). Тетяна Губрій взяла участь у проєктах в Німеччині й наприкінці 2022 року випустила виставу за п'єсою Марини Смілянець в місті Ульм.

Виставу в Кельні під назвою «PUTINPROZESS» поставив режисер Херсонського театру Куліша Андрій Май. А роботу «VONA», в якій шість українських танцівників мовою тіла та руху розказують історію сучасної української жінки, спродюсував Максим Добролюбов, відомий своїми проєктами у Київському театрі оперети.

Міф-оперу EROS від Формації Nova Opera (режисер Еллі Папаконстантіну, композитор Сергій Вілка) показали у Роттердамі (Нідерланди), Генуї (Італія) та Афінах (Греція).

«Доця» Тамари Горіха-Зерня вийшла у Варшаві (Teatr Druga Sfera). Відкривають для себе Лесю Українку глядачі португальського міста Брага (режисерка з Харкова Ольга Турутя-Прасолова поставила «Лісову пісню»), Лондона (виставу «Кассандра» показали в Omnibus Theater) [13].

Це безперечно не повний перелік творчих доробків акторів, режисерів, драматургів та митців українських театрів. Проте, така кількість нових вистав у перший військовий рік це досить оптимістичний прогноз презентації театрального мистецтва в Україні. Мистецтво, особливо театральне, має неперевершену цінність в живому та максимально близькому контакті між акторами та глядачами. Це створює неймовірну терапевтичну нішу, яка вже визнана та розроблена у професійному середовищі психологів. Саме ця функція мистецтва, незалежно від його форми, можливо, є найважливішою, особливо під час війни та соціальних змін. В свою чергу, розвій театральних постановок за кордоном доводить, що український театр після повномасштабного вторгнення виконує амбасадорські функції у світі, беручи

¹³ Базів Л.Тривога. Бомбосховище. Аншлаг. Театральні підсумки року//Укрінформ. 25 грудня 2022 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3637808-trivoga-bomboshovise-anstag-teatralni-pidsumki-roku.html>

на себе відповідальність за освітні, культурологічні, історичні і політичні виклики поряд з мистецькими.

2.3. Тенденції репертуару театрів в Україні сезону 2023-24 рр.

Якщо проаналізувати роботу театрів театральному сезону 2023-24 рр., то можна зробити висновок, що театри активно продовжують свою діяльність. Хоча театральне керівництво стикнулось з проблемою планування роботи в цілому, та складання театральних афіш зокрема. Адміністрація театрів має оперативно реагувати на вимушені переноси вистав, пов'язані з повітряними тривогами. У прифронтових регіонах вистави, прем'єри та навіть фестивалі можуть відбуватися без рекламування, а матеріали про них у ЗМІ з'являтися вже постфактум у цілях безпеки.

Яскравою подією театального сезону 2023-24 року стала прем'єра «Конотопської відьми» режисера Івана Уривського Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка, яка відбулась навесні 2023 року. Пік її популярності настав восени 2023 року. У вересні та жовтні повний зал скуповували за 30 хвилин. Популярний проєкт і онлайн: відео з хештегом «конотопська відьма» на грудень 2023 року зібрали 32,1 млн переглядів у TikTok, а в Instagram з цим хештегом опубліковано понад 1000 дописів. 11 грудня на благодійному показі вистави «Конотопська відьма» режисера Івана Уривського франківці зібрали 1 мільйон 770 тисяч гривень для ЗСУ [14]. Отже, можна зробити висновок, що сьогодні відбувається пробудження хвилі інтересу до українського театру, а до глядацьких зал прийшов ще й зовсім новий глядач – молодий, просунутий, медійно інтегрований.

¹⁴ Театр імені Івана Франка зібрав майже 1 770 000 грн на дрони для ЗСУ//Міністерство культури та інформаційної політики України. 12 грудня 2023 р. URL: <https://mcip.gov.ua/news/teatr-imeni-ivana-franka-zibrav-majzhe-1-770-000-grn-na-drony-dlya-zsu/>

За жовтень 2023 року українські театри випустили шістнадцять прем'єрних назв. Майже половина з них – в столиці (7 з 16). Також першопокази відбулись в театрах Львова, Миколаєва, Одеси, Чернівців, Івано-Франківська та Чернігова. Авторство обраної до постановки літературної основи переважно українського походження (10 з 16) – від класичних українських драматургів І.Карпенка-Карого із Іваном Франком до сучасниць – Тамари Горіха Зерня, Ірен Роздобудько, Людмили Тимошенко. Також представлені автори Франції, Британії, Чехії, Болгарії та Сполучених штатів Америки.

Цікавим продуктом вже на рівні назви виділяється нова робота Київського академічного театру «Київ Модерн-балет». На музику Георга Генделя та Валентина Сильвестрова випустили балет на одну дію «ДискриміНАЦІЯ» – лібрето, хореографія та постановка Радуги Поклітару.

Київський національний академічний театр драми ім. Лесі Українки 2 жовтня 2023 року випустив прем'єру вистави «Полковник і птахи» за текстом болгарського драматурга Христо Бойчева. Виставу в жанрі театру абсурду на українській сцені поставив литовський режисер Андріюс Дарел.

На середину серпня 2023-го року прийшлася жахлива трагедія із потраплянням ракети в будівлю Чернігівського академічного українського музично-драматичного театру ім. Тараса Шевченка (інформація висвітлена в 1 Розділі диплому). Проте відкриття 98-го театрального сезону шевченківцями все ж таки відбулося 6 жовтня 2023 року. До відкриття 98-го театрального сезону театр підготував прем'єрну виставу «Гріх» за однойменною п'єсою Володимира Винниченка у постановці заслуженого артиста України Андрія Бакірова, показ якої відбувся на сценічному майданчику на великій сцені театру [15].

У Миколаївському академічному художньому драматичному театрі в жовтні відбулись прем'єри за Мольєром (режисер Павло Гатилов) та Іваном

¹⁵ У чернігівському драмтеатрі стартує новий театральний сезон// Високий вал. 6 жовтня 2023 р. URL: <https://val.ua/site/132985>

Франком (режисерка Катерина Богданова). Ці вистави чекали свого часу достатньо довго і входять до каталогу прем'єр, яким завадило повномасштабне вторгнення. Нарешті, 13 жовтня побачив комедію «Удаваний хворий», а вже 27-го – музичну казку «Фарбований лис».

4-5 жовтня на сцені Київського академічного театру драми і комедії на лівому березі Дніпра в рамках фестивалю «Митниця. Нова режисура» режисери-початківці (необов'язково з профільною освітою) показали свої нариси у розрахунку на перемогу та повноцінну постановку.

З 1 по 8 жовтня у Миколаєві пройшов фестиваль «Номо Ludens». У фестивалі взяли участь колективи з Києва, Одеси, Ужгорода, Житомира, Херсона, Кривого Рога, Кропивницького, Хмельницького, Рівного, Мукачева. Також долучилися дистанційно іноземні колективи з Болгарії, Грузії, Литви та Польщі. Крім вистав, у 2023 році "Номо Ludens" відзначився літературною сценою Центральної міської бібліотеки імені Марка Кропивницького, науково-практичною конференцією, присвяченій театральній педагогіці. Протягом восьми днів фестивалю 11 вистав представили на миколаївських сценах, 14 колективів взяли участь у фестивалі дистанційно, зігравши на власних сценах – їх оцінювали за записами. Закривала фестиваль моновистава «Проста українська скіфська баба», яку зіграла Марина Васильєва на сцені в укритті.

З 5 по 10 жовтня у Львові пройшов міжнародний театральний фестиваль «Золотий лев-2023». Цього року фестиваль, якому виповнюється 34 роки, був спрямований на меморіалізацію боротьби українців. Фестиваль «Золотий лев» став майданчиком для показу вистав українських театрів, прем'єри яких відбулись після 24 лютого 2022 року.

На фестивалі можна було побачити вистави театрів зі Львова, Києва, Вінниці, Луганську, Сум, Кропивницького, Чернігова, Херсону, також будуть театри з Чехії, Франції та Данії. Покази відбувалися у театрах «Воскресіння», імені Леся Курбаса, Першому театрі, театрі імені Марії Заньковецької, будинку офіцерів.

В театрі імені Марії Заньковецької можна було побачити драматичний театр імені Лесі Українки (м.Київ) з виставою «Переклади» за п'єсою відомого ірландського драматурга Браяна Фріла. Події відбуваються у селі, куди приїжджають колоністи, аби оновити карти та перейменувати назви з ірландської мови на англійську.

Київський театр на Подолі показав виставу «Зелені коридори» Наталки Ворожбит. Через «зелений коридор» на кордоні мають пройти 4 героїні вистави: літня мешканка Київщині, що потайки вивозить своїх котів, матір 3 дітей з Харкова, чоловік якої пішов на фронт, дівчина з Бучі та зірка кіно й серіалів. Постановником вистави є виконавач обов'язків художнього керівника театру Заньковецької Максим Голенко.

В театрі «Воскресіння» показали свою нову виставу Луганський музично-драматичний театр з виставою «Їх там нет» за мотивами п'єси «Четверта стіна» Алекс Вуд. Молодий актор Жан приходить на кастинг. Раптом він починає бачити глядачів там, де їх не повинно бути. Глядачі у залі. Глядачі на подвір'ї. Глядачі у квартирі. Вони скрізь, йдеться в описі вистави.

Виступив Сумський театр драми та музичної комедії з виставою «Хлібне перемир'я» Сергія Жадана. Вистава «Хлібне перемир'я» проходить у форматі «сцена на сцені», що забезпечує ефект присутності й дає можливість глибше розібратись у психологічних особливостях персонажів, у їх намаганні зрозуміти, в якому вимірі вони знаходяться. Режисер-постановник Дмитро Некрасов робить спробу максимально відійти від побутового прочитання тексту п'єси і ставить акцент на розкритті символічних ліній, якими рясніє цей драматургічний твір.

Також у «Воскресінні» Херсонський театр імені Миколи Куліша та Project Art Theater показав виставу «Джива» у постановці Надії Агеєвої-Швед. «Джива» – нова робота Анатолія Матвійчука, яку сам він назвав трансцедентальною п'єсою. Це, як зазначає драматург, спроба дати відповідь на складні питання буття, які не дають спокою багатьом. У виставі задіяні

документальні розповіді херсонських поетів з книги «Херсонщина. Арт-спротив», які звучать автентичними голосами самих поетів, котрі пережили окупацію міста. Театр Сатири (м.Кропивницький) з виставою «Королева краси» Мартіна МакДонаха та інші.

У Першому театрі можна було побачити Чернігівський молодіжний театр з виставою «Goodbyemylove, або, дівчата Вам сюди» Лори Каннінгем (компанія жінок, вирвавшись кожна з власного життя, збираються разом з нагоди вагітності однієї з героїнь) та Вінницький музично-драматичний театр імені Садовського з виставою «Ніч вовків» Олександри Вітер (події драми розгортаються між зграєю вовків, які тікаючи від мисливців, опинилися на вершині гори).

У театрі імені Леся Курбаса виступали Платформа сучасного танцю з виставами «Dance Macabre. Безсмертний танок» та «Сліди». Ця постановка народжена на перетині танцю, фізичного театру й музики. Режисер та художник – Богдан Поліщук.

У приміщенні будинку офіцерів відбулась вистава «Мовою троянд» від київського театру «Сузір'я». У виставі «Мовою троянд» за сценарієм Наталії Колесніченко-Братунь в образі поетки й журналістки Ольги – Ганна Михайличенко, представниця Майстерні Миколи Рушковського.

Також на фестивалі були представлені вистави львівських театрів: театр «Воскресіння» з виставою «Будинок без номера» Ярослава Федоришин, театр імені Леся Курбаса з виставою «Захар Беркут» за повістю Івана Франка, театр імені Марії Заньковецької з виставою «Земля» Ольги Кобилянська, театр «Око» з виставою «Різанина» Ясмін Реза, обласний театр ляльок з виставою «Засвітне танго».

Цікавинкою фестивалю були вуличні дійства, які чекали на глядачів, родзинкою яких був гість з Франції Pat Belland. Він впродовж чотирьох годин ходив вулицями Львова, щоб принести трішки позитивних емоцій львів'янам. Також серед іноземних учасників буде театр Vosa з Чехії з

виставою «Перший крок». Вистава буде представлена у вечірньому і в денному форматі на локації FESTrepublic.

Традиційної карнавальної ходи в 2023 року не було, проте було театралізоване відкриття фестивалю, яке відбуватиметься в театрі «Воскресіння». Серед додаткових заходів в рамках фестивалю було проведено дискусію «Війна і театр: реалії й можливості» за участі представників театральної спільноти з різних міст України. Також впродовж всього фестивалю діяв український павільйон Паризького квадріснале сценографії 2023 «Сад живих речей» [16].

В жовтні 2023 року у театрів відбулися гастрольні тури Україною: Рівненський обласний академічний музично-драматичний театр свою версію п'єси «Каліка з острова Інішмаан» сучасного ірландського драматурга Мартіна Мак-Дони показав 8 жовтня в Києві. Київський академічний театр драми і комедії на лівому березі Дніпра презентував виставу «Корсиканка» у Полтаві (17.10), Кривому Розі (18.10), Дніпрі (19.10) та Кропивницькому (20.10) [17].

Режисер Іван Данілін в Чернівецькому театрі ляльок поставив «Пригоди бравого вояка Швейка, або Про маленьку людину під час великих потрясінь». Версію роману Ярослава Гашека із перегукуваннями між Першою світовою та російсько-українською війнами для театральної постановки створила Світлана Новицька.

Театральні майданчики країни на листопаді 2023 року заявили щонайменше про 15 прем'єр. Серед них:

– «Мандрагора» за Нікколо Макіавеллі, над якою працював Іван Данілін у Київському академічному театрі «Актор».

¹⁶ Сліпченко К. У Львові стартує міжнародний театральний фестиваль «Золотий лев-2023» //zaxid.net. 4 жовтня 2023 р. URL: https://zaxid.net/u_lvovi_startuye_mizhnarodniy_teatralniy_festival_zolotiy_lev_2023_n1571990

¹⁷ Базів Л. Театральні прем'єри жовтня – 2023: «ДискриміНація», «Гріх» та «Швейк» //Укрінформ. 2 жовтня 2023 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3768964-teatralni-premeri-zovtna2023-diskriminacia-grih-ta-svejk.html>

- «Хазяїн» Івана Карпенка-Карого у постановці Івана Уривського на сцені Київського театру на Подолі.

- «Клуб «Зневіра» за мотивами «Intermezzo» Михайла Коцюбинського від постановника Владислава Білоненка на малій сцені Львівського театру ім. Лесі Українки.

- Вистава за текстом Еріка-Емманюеля Шмітта «AGNORIS» підготована Олексієм Лісовцем у Київському театрі ім. Лесі Українки.

Цікавою подією листопада стала київська прем'єра вистави «З цією виставою щось не так» – спільного проєкту Київського академічного театру драми і комедії на лівому березі Дніпра (Україна), Ризького театру Дайлес (Латвія) та Лондонського Вест-Ендського Mischief Theatre (Велика Британія). Режисерка Емі Мілбурн відтворила версію популярної лондонської комедії-франшизи «The Play That Goes Wrong» для українських акторів, які у липні 2022 року зіграли в Ризі. З 25 листопада 2023-го року вистава йде в Київському академічному театрі драми і комедії на лівому березі Дніпра .

Театр давно вийшов за межі глядацької зали зі зручними кріслами, рампою та кулісами. Проте після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну стали неймовірно затребуваними камерні простори, альтернативні приміщення. Так, Театр «Б І Т» започатковано у Миколаєві на базі Центральної міської бібліотеки ім. Марка Кропивницького. Основний фокус у формуванні репертуару – автори, імена яких безпосередньо пов'язані з Миколаївщиною. Якщо в травні випустили перформанс за творчістю Дмитра Креміня (в рамках року Дмитра Дмитровича), то вже з жовтня до репертуару увійшов перформанс «Тепла лампова хунта» за творчістю Гліба Бабіча, життя якого 28 липня 2022 року на Харківщині обірвала російська навала. Київський приватний театр ляльок «Равлик» в листопаді до перегляду своєї нової роботи «Гарбузик», яка вибудована на надзвичайно щемливому автобіографічному матеріалі – «Зачарованій Десні» Олександра Довженка. Звісно, всі «текстові» глибини повісті лишаяються в книжці – інструментами театру ляльок відтворюються лише декілька ліній сюжету. Мандрівний

формат театру – сцена на коліщатах – може перетворитися на зустріч з театром майже у будь-якій точці міста і не тільки.

В листопаді 2023 році відмітилась тенденція активізації гастрольного руху театрів України. Так, Рівненський музично-драматичний театр показав свої вистави у Миколаєві, Києві та Луцьку. «За двома зайцями» Одеського театру ім. Михайла Водяного побачили на сцені Київського театру ім. Лесі Українки; з великими спільними гастрольми Київ відвідали Сумський національний та Луганський український театр – три вистави на сценах Київського театру ім. Івана Франка та одна – в Національній філармонії України; «Корсиканку» Театру драми і комедії на лівому березі Дніпра побачили у Полтаві, Кривому Розі, Дніпрі та Кропивницькому. Умови в Миколаєві стали на заваді відкриттю 53-го сезону Миколаївського театру ляльок, тож лялькарі вдалися до насиченого гастрольного туру містами України, в жовтні число вистав на виїзді перевалило за 50. Крім того, вистави проєкту «Говори тілом» (Let the body speak), реалізовані Платформою сучасного танцю привозили в Одесу, Рівне, Львів, Київ, Запоріжжя. 31 жовтня – покази у Вільнюсі (Литва). Одна з цілей туру – збір коштів на тепловізори для ЗСУ [18].

В театральному сезоні 2023-24 р. відбулись театральні гастролі українських театрів за кордоном:

- участь вистави «НА*L*Т» Тамари Трунової у Білостоку на фестивалі «Kierunek Wschód VII»;
- акторський курс Богдана Струтинського («УкрДрамКом» за п'єсами Куліша та Корнійчука) повернувся з перемогою у номінації «Найкраща вистава» з V Міжнародного театального фестивалю у місті Малтепе (Туреччина);

¹⁸ Базів Л. Театральні прем'єри листопада-2023: «Мадрагора», «Хазяїн» та «З цією виставою щось не так»//Укрінформ. 5 листопада 2023 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3782833-teatralni-premeri-listopada2023-mandragora-hazain-ta-z-cieu-vistavou-sos-ne-tak.html>

- моновистава Ірини Волицької «Стара пані висиджує» у виконанні Лідії Данильчук відкрили поважний XVIII фестиваль в місті Висагінас (Литва);

- «Солом'яним бичком» Хмельницького театру ляльок закривали міжнародний театральний фестиваль «Театральний кластер» у литовському місті Пасваліс.

В грудні театри мають тенденцію до дитячо-сімейного різдвяного репертуару. Так, українських глядачів чекають цікаві сценічні антології - серія з трьох прем'єр про самотнього жадюгу Скруджа за «Різдвяною піснею» Чарльза Діккенса, яка протягом грудня відбудеться на сценах трьох театрів, трьох різних міст: Рівного, Дніпра та Калуша. У Рівненському обласному музично-драматичному театрі над дивами та духами Різдва працюють Володимир Петрів (Україна) із Генріком Адамиком (Польща). У Дніпровському академічному театрі драми і комедії - Сергій Мазаний. У Молодіжному театрі «Silentium» (Калуш) - Дмитро Карачун. Театр «Київ модерн-балет» з 21 грудня представив в Києві виставу «За хвилину до Різдва». Це святковий балет-подорож на музику Сен-Санса та найпопулярнішу різдвяну мелодію усіх часів - Carol of the Bells або "Щедрик". Казкову тему продовжив Хмельницький обласний академічний музично-драматичний театр ім. Михайла Старицького, який входить у свята прем'єрою казки «Попелюшка. Magical love story». Дія відбувається в Лондоні, короля немає взагалі, натомість є Королева. У столичному Театрі юного глядача стартувала вистава «Тореадори з Васюківки» за однойменним романом Всеволода Нестайка. Це перша інсценізація українського бестселера. Постановку описують як пригодницьку комедію з елементами трилера. Режисерка та авторка інсценізації - Крістіна Авакян. А Київський академічний театр ляльок представив прем'єру постановки «Новорічна сторі: блогери в театрі» в режисурі народного артиста України Бориса Чуприни.

Грудневою прем'єрою в Національній опері України стала «Мадам Боварі» про життєву драму Емми Боварі, героїні відомого роману Гюстава

Флобера. Хореограф та режисер Віктор Іщук поставив балет за мотивами роману Флобера, послуговуючись музикою Малера, Гайдна, Генделя, а також Шопена та Равеля. Партію Емми Боварі в перші прем'єрні покази виконують зірки театру — прими-балерини Анастасія Шевченко та Наталія Мацак. В Національній опереті підготували спільний проєкт «Сарсуела. На хвилях іспанської пристрасі». Це - популяризація іспанської культури через жанр сарсуели (він вперше буде масштабно представлений в Україні).

У «Молодому театрі» в грудні стартував мюзикл «Кабаре», добре знайомий глядачам Парижа, Лондона та Нью-Йорка, в режисерському баченні Олени Коляденко (режисерка театрального бестселера "Шафа") [19].

Ще однією подією, яка відбулась 9 грудня 2023 року стала Церемонія нагородження 5-го Фестивалю-Премії GRA. Так, лауреатами в загальних номінаціях цьогорічної Премії стали:

- «За найкращу драматичну виставу»: «Зерносковище» (Рівненський обласний академічний музично-драматичний театр);
- «За найкращу камерну виставу»: «Білка, яка прожила 100 років» (Київський академічний театр «Золоті ворота»);
- «За найкращу виставу на перетині театральних жанрів, мистецького синтезу і перформативних форм»: «146 зірок, видимих неозброєним оком» (Львівський академічний драматичний театр імені Лесі Українки);
- «За найкращу виставу-рефлексію на події російсько-української війни»: «Нехай щастить» (Харківський державний академічний український драматичний театр ім. Т.Г. Шевченка).

В індивідуальних номінаціях нагороди отримали:

¹⁹ Базів Л. Театральні прем'єри грудня-2023: бум дитячо-сімейного репертуару, а ще Скворода і Кобилянська//Укрінформ. 11 грудня 2023 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3798502-teatralni-premeri-grudna2023-bum-ditacosimejnogo-repertuaru-a-se-skovoroda-i-kobilanska.html>

- «За найкращу жіночу роль» Віталіна Біблів за роль Фрекен Бок у виставі «Білка, яка прожила 100 років» (Київський академічний театр «Золоті ворота»);
- «За найкращу чоловічу роль» Марк Дробот за роль Книжника Мортка у виставі «Зернохочище» (Рівненський обласний академічний музично-драматичний театр);
- «За найкращу режисерську роботу» Максим Голенко за виставу «Зернохочище» (Рівненський обласний академічний музично-драматичний театр);
- «За найкращу сценографію» Юлія Заулична за сценографію до вистави «Лісова пісня на полі крові» (Івано-Франківський національний академічний драматичний театр ім. Івана Франка);
- «За найкраще музичне рішення вистави» Станіслав Лозовський та тріо «Веремія» за музичне і звукове оформлення до вистави «Зернохочище» (Рівненський обласний академічний музично-драматичний театр);
- Спеціальний приз журі: Олег Михайлов за п'єсу «Справжня історія Фрекен Гільдур Бок, однолітки сторіччя».

Отже попри повномасштабну війну театр продовжує свій розвиток: випускає гучні прем'єри, гастролює в Україні та за кордоном, бо мистецтво є потужною зброєю у боротьбі з ворогом. Культурний ландшафт змінився під впливом повномасштабної війни, яку розпочала росія. Чимало представників культурних індустрій стали до лав ЗСУ, волонтерять, але не покидають творчість, що допомагає осмислити і прожити нову реальність. Мистецтво лишається способом говорити правду, розділяючи особистий і колективний досвід.

РОЗДІЛ 3. БЛАГОДІЙНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ ТЕАТРАЛЬНИХ КОЛЕКТИВІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

У перші тижні повномасштабної війни театральні приміщення в багатьох українських містах перетворились у волонтерські центри. Тут не лише збирали, видавали гуманітарну допомогу для переселенців, годували їх, плели маскувальні сітки, але й внутрішньо переміщені люди знайшли у стінах театрів прихисток. Працівники театрів допомагали тим, хто втік з-під обстрілів, втратив рідних, здоров'я, дах над головою.

В березні 2022 року, Олег Вергеліс (відомий український театральний та кіно журналіст, критик, мистецький оглядач, письменник, публіцист нажаль, помер 30 вересня 2022 року) в своєму інтерв'ю «Culture.pl» згадував слова видатного режисера Едуарда Митницького, які були сказані ще до повномасштабного вторгнення росії в Україну:

«...нині театр мені найбільше нагадує бомбосховище. Тобто місце, де людина прагне сховатися від агресії повсякденного життя, від свавілля та брехні політиканів, від зради, що роз'їдає нашу країну навпіл. Тому і до нас, в театр на Лівий берег деякі глядачі приходять ніби у бомбосховище, знаючи, що тут на них чекає чесна відверта розмова про сьогоднішнє, про духовні орієнтири людини, про гуманізм, якого так бракує у теперішньому світі» [20]. В перші дні воєнної агресії з боку РФ проти України саме театри стали реальними бомбосховищами для людей, розгорнули масштабну волонтерську, благодійну та соціальну роботу.

Під час війни добродійна діяльність театральних колективів набуває особливого значення. Театри здатні залучати велику кількість людей до участі в благодійних заходах, сприяючи збору коштів, матеріальної допомоги та підтримки для громадських та військових потреб. Крім того, благодійна діяльність мистецьких колективів сприяє поширенню позитивного іміджу мистецтва як важливого інструменту соціальної зміни та гуманітарної

²⁰ Вергеліс О. Театр часів агресії та пекла // Портал новин про культуру «Culture.PL». 18 березня 2022 р. URL: <https://culture.pl/ua/stattia/teatr-chasiv-ahresii-ta-pekla>

допомоги. Вони показують, що мистецтво, зокрема театр, може стати силою, яка об'єднує людей навколо спільних цінностей, сприяє розвитку спільнот та підтримці тих, хто опинився в складних життєвих обставинах.

Завдяки своїй здатності до впливу на суспільні настрої та емоційному зв'язку з аудиторією, театральні колективи можуть відігравати важливу роль у формуванні культури благодійності та соціальної відповідальності. Їхні проекти та ініціативи можуть стати зразком для наслідування іншими представниками суспільства, сприяючи розвитку благодійності та створенню атмосфери солідарності та взаємодопомоги. Мистецькі колективи можуть також використовувати свої творчі засоби для розробки інформаційних кампаній, спрямованих на підвищення обізнаності населення про актуальні соціальні проблеми та потреби [21].

Не менш важливим аспектом благодійної діяльності театральних колективів є їх співпраця з місцевими громадами та організаціями, які працюють у сфері соціального захисту та благодійності. Така співпраця дозволяє мистецьким колективам забезпечити максимально ефективне використання зібраних коштів та ресурсів, а також забезпечує зворотний зв'язок від тих, хто безпосередньо отримує допомогу. Це дозволяє оцінити результати благодійної діяльності, виявити її недоліки та підвищити її ефективність.

Відповідно Закону «Про благодійну діяльність та благодійні організації» благодійна діяльність - добровільна особиста та/або майнова допомога для досягнення визначених цим Законом цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара [22].

²¹ Поляновська Л.О. Роль театру в соціальному відновленні України //Збірник Міжнародної науково-практичної конференції «Креативний потенціал економіки культури в повоєнній відбудові України». - 15 липня 2023 р. URL: https://icr.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/Conference_Program_15.06.2023.pdf.

²² Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» № 5073-VI від 05.07.2012 р.//Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>

Проте після повномасштабного вторгнення РФ на територію України благодійна діяльність включає в себе не лише питання про фінансову та матеріальну допомогу, але й про внесок мистецтва у соціальну, культурну та психологічну стабілізацію суспільства в умовах воєнного стану. Сьогодні, благодійність стає важливою частиною філософії мистецьких колективів України, адже таким чином вони допомагають впливати на позитивні соціальні зміни, зберігати та популяризувати національні духовно-культурні цінності та традиції, утверджують почуття патріотизму, гідності та згуртованості мешканців громади у зв'язку з воєнними діями на території України.

Благодійність має важливе значення у діяльності театрів по всьому світу. Вони використовують свої таланти та ресурси, щоб підтримати різні соціальні програми та забезпечити культурний вплив на суспільство. Можна виділити деякі аспекти важливості благодійності в діяльності мистецьких організацій:

1. Мистецькі колективи мають можливість виявляти свою соціальну відповідальність, беручи участь в благодійних проектах. Це допомагає їм підтримувати відносини зі спільнотами, в яких вони діють, та сприяти покращенню життя людей через мистецтво.

2. Багато театральних колективів створюють та реалізують освітні та культурні програми, які мають на меті допомогти молоді, сім'ям з низьким доходом, а також людям з особливими потребами. Ці програми можуть включати майстер-класи, безкоштовні вистави та інші заходи, спрямовані на розвиток громади, її мистецьких навичок та розуміння культури.

3. Театральні колективи можуть виступати на благодійних концертах та заходах, з метою збору коштів на підтримку різних соціальних ініціатив, таких як лікування хворих, допомога біженцям, розвиток освіти та охорона навколишнього середовища. Це дозволяє театрам зробити позитивний внесок у життя людей та співпрацювати з благодійними організаціями, що працюють над вирішенням конкретних проблем.

В умовах війни в Україні театри зосередили свою увагу на підтримці військових та громадян, які безпосередньо чи опосередковано стикаються з наслідками конфлікту. Сьогодні, благодійні заходи, які організують українські мистецькі колективи, є не тільки джерелом фінансової підтримки, але й способом зняття емоційного напруження та забезпечення важливої моральної підтримки [23].

Сьогодні театри України проходять шлях від імпульсивної допомоги до системного підходу, який базується на добре продуманій стратегії, яка спрямована на розвиток соціальної відповідальності та благодійності. Зокрема, такі стратегії можуть передбачати створення власних благодійних фондів або співпрацю з існуючими організаціями та ініціативами, спрямованими на підтримку військових та постраждалих від військових дій громадян.

Від перших днів війни російські війська активно атакували Україну на півночі (Київська, Чернігівська, Сумська обл.), сході (Донецька, Луганська) і півдні (Херсонська, Запорізька). Більшість театрів в цих регіонах були зачинені, а деякі стали укриттям для містян. Одразу після початку повномасштабного вторгнення деякі театри продовжували показувати вистави і проводити різні майстер-класи для дітей (біженців, сиріт, важкохворих). Серед них Львівський, Хмельницький і Дніпровський театри ляльок, Закарпатський музично-драматичний театр. Окремі актори об'єдналися в мобільні концертні бригади і грали на виїзді як для дітей так і для дорослих у Черкасах, Сумах, Миколаєві, Львові, Ужгороді, Києві, Луцьку, Вінниці.

Більшість громадян, рятуючись від війни, виїжджали, в ті регіони України, які було відносно безпечними. Там театри майже з перших днів війни зайнялися різнопрофільною роботою та допомогою. Часто тимчасовим

²³ Терещук Г. Надпотужна терапія, яка потрапляє в душу»: як театр під час війни рятує психіку людей//Радіо Свобода. 12 листопада 2022 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/teatr-viyna-tyl-okupatsiya/32124479.html>

новим домом для переселенців ставали театри у віддалених від фронту містах. Один із них — Львівський драматичний театр імені Леся Курбаса, що з 27 лютого почав приймати на тимчасове поселення людей, яким не було де зупинитися у Львові.

Також прихисток для переселенців пропонували театри в Івано-Франківську, Черкасах, Луцьку, Рівному, Житомирі та низці інших міст. Крім театрів, безпечними просторами для тих, хто вимушено виїхав, стають й інші культурні заклади, як-от Муніципальний мистецький центр у Львові. За перші кілька тижнів центр надав допомогу понад 400 переселенцям, після чого повернувся до культурного фронту й виставкової діяльності. А в Луцьку на території розважального центру «Адреналін Сіті» в березні запрацював Центр допомоги біженцям.

Загальна кількість театрів, які після початку повномасштабного вторгнення надавали прихисток людям, які тікали від війни громадянам України за приблизними підрахунками становить більше 150, — національних, обласних, муніципальних і приватних.

Чимало закладів стали волонтерськими штабами або гуманітарними центрами: допомагали з поселенням у місті, збирали кошти, ліки, одяг, їжу для армії та переселенців, приймали із закордону гуманітарну допомогу і роздавали/розвозили по всій країні, надавали консультації психолога і юриста, розважали діток-біженців. Серед них: рівненські – Музично-драматичний і Театр ляльок, львівські – Театр ім. Лесі Українки та Театр ім. М. Заньковецької, Дніпровський театр драми і комедії, Луцький театр «ГаРМІДЕр», Хмельницький театр ім. М. Старицького, Запорізький театр ім. В. Магара та ін..

Одним з таких волонтерських центрів у столиці став осередок «Дрібне Сузір'ячко», яке розміщувалось в підвальному приміщенні ЦТМ «Сузір'я». Опікувалась ним режисерка Катерина Степанкова і акторка Ада Роговцева. У ньому готували їжу, прали одяг, збирали і відправляли харчі, ліки. Він

одночасно був прихистком для бійців, які могли у ньому перепочити і поїсти [24].

У Дрогобицькому театрі на Галичині звична робота не припинилася повністю, але до неї додалася волонтерська складова. На початку вторгнення команда театру згуртувалась і обладнала кухонний цех, щоб готувати їжу для військових. Також у приміщенні театру спершу поселили кілька акторських родин, які приїхали з місць ведення військових дій.

Івано-Франківський театр ім. І. Франка від початку війни перейшов в режим криївки, створивши гуманітарний культурний центр «Рух опору – Рух допомоги». Колектив працював в різних напрямках: допомога ЗСУ, територіальній обороні та переселенцям, які тимчасово перебувають у театрі або шукають житло в місті; збір та роздача гуманітарної та надання психологічної допомоги, збір коштів, приготування їжі для евакуйованих людей, відкриття дитячої кімнати та перукарського цеху, робота на інформаційному фронті. Окрім того колектив у підвальному приміщенні, яке стало укриттям, показував вистави: «Солодку Дарусю» Марії Матіос, «На західному фронті без перемін» Ремарка, «Гуцулку Ксеню» Ярослава Барнича, «Ромео і Джульєтту» та «Гамлета» Шекспіра.

Чимало акторів та працівників театрів, що змушені були покинути свої домівки, знайшли прихисток і роботу в театрах на заході України. У Львові митці з різних куточків країни об'єдналися і створили Театр «Варта» (за ініціативи харківського режисера Артема Вусика). А трупа Маріупольського театру працює на сцені Музично-драматичного театру в Ужгороді.

Знайти житло, роботу, їжу, ліки та психологічну підтримку допомагала «Театральна мапа допомоги», створена НСТДУ на Facebook: театри обмінювалися корисною інформацією і контактами. Окрім того, для підтримки бойового і морального духу, НСТДУ вирішила провести в онлайн-

²⁴ Поліщук Т. Під опікою Ади Роговцевої у Києві працює центр допомоги військовим і цивільним//Україна молода. Випуск №11 за 26 травня 2022 р. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/3805/164/166606/>

форматі Всеукраїнський конкурс молодих читців ім. І. Франка, на якому прозвучала поезія і проза, написані після 24 лютого 2022 року.

Одеське театральне середовище теж однозначно відреагувало на початок повномасштабної війни. Спершу Одеська опера припинила свою діяльність, однак уже 12 березня 2022 року виступила із мистецькою акцією «Вільне Небо/Free Sky», яка мала на меті підтримати всеукраїнський рух щодо закриття неба над Україною від ворожих сил. У межах акції під керівництвом диригента театру Ігоря Чернецького, у виконанні симфонічного оркестру та хору Одеської Опери, прозвучав «Державний гімн України», хор з опери Дж. Верді «Набукко», духовний Гімн України «Молитва за Україну», композиція Д. Крижанівського «Реве та стогне Дніпр широкий». Наприкінці мистецької акції відбувся брифінг за участі генеральної директорки-художньої керівниці театру Надії Бабіч та артистів Одеської Опери. Крім цього, Одеська опера та «Зелений театр» узяли участь у низці заходів та проєктів політичного, соціокультурного та мистецького спрямування – усі вони відображають активну позицію та дії одеської театральної спільноти, задля перемоги України [25].

Деякі театри перетворилися на кравецькі цехи: почали шити білизну для шпиталів, одяг та амуніцію для військових, прапори та патріотичну символіку, плести маскувальні сітки. Це Дніпровський і Одеський оперні театри, Миколаївський художній театр, Закарпатські театри в Ужгороді та Хусті, театр ляльок у Кропивницькому, театр ім. Лесі Українки у Кам'янському та ін.

Багато театрів зосередились на моральній підтримці воїнів та всіх українців. Наприклад, Мукачівський драматичний театр започаткував відеопроєкт «Все буде Україна»: актори театру читають поезію, «Поезія незламних» з'явилася на фейсбук-сторінці Київського театру ім. І. Франка – актори читають сучасну українську поезію, народжену російсько-

²⁵ Костинюк Л. Роль театрального мистецтва у часі війни//ZBRUC. 14 квітня 2023 р. URL: <https://zbruc.eu/node/115133>

українською війною. Казки, вірші, п'єси записує на відео від початку війни Одеський ТЮГ ім. Ю. Олеші. А Миколаївський український театр драми і комедії започаткував відеомарафон української поезії та пісні.

У перші дні війни студенти Київського університету театру кіно і телебачення імені І. Карпенка-Карого відкрили Telegram-канал «Павлуша і Ява», де щодня викладали свіжозаписані аудіоказки для дітей. Telegram-канал започаткував і Запорізький театр молоді. А актори Київського театру ляльок (Замок на горі) створили проєкт «Вартові казок»: записували на відео, монтували і викладали казки на своєму YouTube-каналі [26].

Окремим важливим напрямком діяльності мистецьких колективів України став розвиток культурних проєктів, спрямованих на зміцнення української ідентичності, що передбачав створення та популяризацію вистав, концертів, театральних постановок, які відображають різні аспекти української культури та історії, прославляли героїв та пропагували українські національні цінності. Це сприяло формуванню позитивного національного образу, зміцненню патріотичних почуттів та згуртованості громадян [27].

Так, через декілька місяців після початку повномасштабного вторгнення драматургиня Ірина Гарець ініціювала збір тільки що написаних текстів і зробила їх доступними на порталі сучасної української драматургії. Ця збірка новітніх п'єс «Русский корабль, иди нах*й!» і стала голосом українського театру, чий творчий потенціал розпоршився по світу, а сам він змушений був перебратися до укриттів. Невдовзі ці тексти зміг почути увесь світ. Частина з них одразу перекладалася англійською, а ProEnglish Theatre разом із Національною спілкою театральних діячів улаштував двомовні читання «Україна. Війна. Тексти», до яких в онлайн-форматі долучилися зарубіжні режисери. П'єси Олени Астасьєвої, Ігоря Білиця, Андрія Бондаренка, Ірини Гарець, Оксани Гриценко, Ніни Захоженко, Лени

²⁶ Котенок В. Український театр під час війни: 24 лютого – 24 квітня //Кіно.Театр. №4 (2022). URL: <https://ktm.ukma.edu.ua/index.php/ktm/article/view/223/245>

²⁷ Костинюк Л. Роль театального мистецтва у часі війни//ZBRUC. 14 квітня 2023 р. URL: <https://zbruc.eu/node/115133>

Лягушонкової, Марини Смілянець, Людмили Тимошенко, Віталія Ченського стали актуальними повідомленнями для світу, що українці живі і під бомбами, і в окупації, і на фронті [28].

Театри продовжують реалізовувати свою благодійну діяльність, так 11 грудня 2023 року в Національному академічному драматичному театрі ім. Івана Франка відбувся благодійний показ вистави «Конотопська відьма» за повістю Григорія Квітки-Основ'яненка у постановці режисера Івана Уривського. Касові збори вистави склали майже 1770000 гривень, які спрямують на потреби Збройних Сил, а саме на придбання дронів. Кошти від продажу квитків на «Конотопську відьму» вже спрямовували на благодійність. Раніше театр передав квитки на аукціон, щоб допомогти дитячій лікарні «Охматдит». Їх продали за 10 тисяч євро. Водночас театр імені Франка підтримує українських воїнів через мистецтво. Зокрема, артисти вже провели 134 концерти на передовій, у військових частинах та шпиталях [29].

Отже, театральні колективи та мистецтво загалом відіграють важливу роль у розвитку благодійності та соціальної відповідальності в Україні. Вони демонструють широкій аудиторії можливості використання мистецтва як інструменту соціальної зміни, підтримки та об'єднання людей у вирішенні актуальних проблем суспільства під час війни. Окремою надважливою функцією сьогодення театру є психологічна підтримка людей, які виживають, хвилюються за свою країну, чекають рідних з війни, втратили близьких.

²⁸ Веселовська Г. Український театр у часі війни //Тиждень. 16 листопада 2022 р. URL: <https://tyzhden.ua/ukrainskyj-teatr-u-chasi-vijny/>

²⁹ Театр імені Івана Франка зібрав майже 1 770 000 грн на дрони для ЗСУ//Міністерство культури та інформаційної політики України. 12 грудня 2023 р. URL: <https://mcip.gov.ua/news/teatr-imeni-ivana-franka-zibrav-majzhe-1-770-000-grn-na-drony-dlya-zsu/>

РОЗДІЛ 4. ВНЕСОК ТЕАТРІВ УКРАЇНИ У ПСИХОЛОГІЧНУ ПІДТРИМКУ ДІТЕЙ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

У лютому 2022р. українські родини прокинулись в умовах повномасштабної війни росії проти України. Українське суспільство було вимушено приймати цей факт, вчитися виживати і вживати заходи різної направленості негайно, без досвіду. На сьогодні понад 11 млн українців були змушені переселитися в безпечніші області країни чи за кордон. Дуже багато людей, зокрема дітей, залишаються в містах та селах, де відбуваються активні бойові дії, також перебувають в окупації, не мають змоги виїхати через загрозу життю або пошкоджену інфраструктуру.

В умовах війни діти є найвразливішою категорією населення. Психологи завжди наголошують на тому, що навіть надання інформації дітям про муки і смерть, тобто травмуючої інформації, потребує ретельного аналізу, виваженості кожного факту, врахування вікових особливостей. Наразі, десятки тисяч дітей в Україні, перебувають у тяжких фізичних умовах, недитячих соціально-психологічних кордонах, вимушено дорослішають, зазнають психічних травм, стають жертвами страшних злочинів проти людяності. До злочинів проти людяності належать тяжкі злочини по відношенню до мирного населення, такі як вбивство, зґвалтування, катування, взяття в рабство та насильницьке переселення. Факти цих злочинів як і сотні інших фактів злочинів російських окупантів проти цивільних людей, зокрема дітей України, вже виявлено.

Все більше дітей мають емоційні проблеми, знаходяться в стані афективної напруги через постійне почуття безпорадності, відсутності опори у близькому оточенні, зовнішні агресивні чинники. Все це призводить до виникнення психотравм. Психологічною травмою (психотравмою) називають переживання невідповідності між загрозливими факторами ситуації та індивідуальними можливостями їх подолання, яке супроводжується інтенсивним страхом, гострим відчуттям безпорадності та втрати контролю

когнітивними змінами та змінами у способах регуляції афектів, що спричиняє іноді тривалі фізичні, психічні та особистісні розлади [30, с. 7]. Травматичний досвід, отриманий в дитинстві, впливає на загальний розвиток дитини. Психологічна травма руйнує уявлення дитини про життя, його цінності. В результаті травми в особистості змінюється звична картина світу, зникає довіра до нього (втрата відчуття що світ безпечний та справедливий), деформується система відносин з оточуючими людьми, зникає довіра до дорослих, втрачається позитивна перспектива на майбутнє [31, с. 4]. Найчастіше серед симптомів психотравми ми спостерігаємо несподівані спогади, порушення сну, відмова від їжі, зниження пам'яті, уваги, нав'язливі думки, втрату життєвих перспектив, дратівливість, депресію, загальну тривожність, страхи, порушення спілкування, емоційні сплески, пригніченість, істерики, напади паніки, загострення емоційних чи поведінкових порушень, що були раніше, регресію, труднощі сепарації. Зазначимо, що не всі діти одного віку однаково реагують на одну й ту саму травматичну ситуацію, її вплив може бути різним. Це залежить, зокрема, від фізичних, соціальних та психологічних особливостей дитини.

У сучасній психологічній практиці арт-терапія являється одним з дієвих методів у подоланні психотравмуючих симптомів. Під арт-терапією, в широкому сенсі, розуміють використання всіх видів мистецтв з лікувальною, корекційною та розвиваючою метою. До основних напрямків арт-терапії відносять: ізотерапію, ігротерапію, піскову терапію, глинотерапію та тістотерапію, казкотерапію, мандалотерапію, колажування, маскотерапію, метафоричні асоціативні карти, драматерапію, музикотерапію, мультитерапію. Це найбільш розроблений напрямок із величезною кількістю технік, прийомів, методик. Н. Калька, З. Ковальчук пропонують арт-терапевтичні техніки роботи з емоціями та почуттями, техніки роботи з Я-

³⁰ Психологічна допомога дитині у психотравмуючій ситуації: методичний посібник. / уклад. Г.Б.Растроста. Суми. НВВ КЗ СОІППО, 2018. - 64с.

³¹ Психологічна допомога дитині у психотравмуючій ситуації: методичний посібник. / уклад. Г.Б.Растроста. Суми. НВВ КЗ СОІППО, 2018. - 64с.

концепцією, роботи з картиною світу та ціннісно-сміисловою сферою, мотиваційною сферою, також техніки роботи з жіночністю та сексуальністю, зі стосунками (дитячо-батьківськими, сімейними, парними), техніки групової арт-терапії [32]. Більшість батьків самі є жертвами військових дій і потребують кваліфікованої психологічної допомоги. Творчість спонукає не тільки до відбиття у свідомості людини навколишньої дійсності, але і надає можливості її трансформації. Арт-терапія є потужним напрямом психологічної допомоги особистості, це невербальна форма роботи, яка не має обмежень у використанні.

Н. В. Маркова вказує на те, що невербальні засоби часто є єдино можливими для вираження і прояснення травмуючого емоційного стану. А лікувально-корекційні ефекти арт-терапії можуть проявлятися завдяки образотворчій діяльності навіть при відсутності подальшої вербалізації переживань, що пов'язано з дією цілого ряду терапевтичних чинників і механізмів (релаксація, катарсис, розвиток навичок самоорганізації та прийняття рішень, переживання інсайту і ін.) [33, с. 111]. Отже, зазначимо, що арт-терапія, театротерапія є ефективним методом у роботі з дітьми, що пережили травматичні події чи перебувають в ситуації невизначеності та напруги. Арт-терапевтична робота з дітьми є природною формою корекції емоційного стану, що м'яко зцілює психіку дитини, шляхом налагодження відносин із собою та світом.

Саме тому багато театрів України після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, не зупинили свою діяльність, а продовжили працювати в важких умовах. Так, Волинський академічний обласний театр ляльок попри усі негаразди та складнощі продовжує творче життя і творити заради майбутнього, дітей України. На початку повномасштабного

³² Практикум з арт-терапії: навч.-метод. посібник. Ч. 1. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 232 с 3.

³³ Маркова Н. В. Можливості арт-терапії у системі комплексної допомоги дітям, які постраждали від локального військового конфлікту // Підтримка та реабілітація учасників АТО в Україні: досвід та перспективи: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції. Хмельницький, 2016. С. 110-112.

вторгнення робітники театру були змушені припинити свою діяльність, адже спрямували свої сили на допомогу армії. З квітня 2022 року, Волинський академічний обласний театр ляльок відновив покази спектаклів. Хоча, спершу вистави показували лише на виїзді і проводили у місцях розселення переселенців – школах, таборах.

«Я пам'ятаю, як нам сказали готуватися до вистави на виїзд. Ми їхали до дітей, яких евакуювали з села Іванкова. І коли ти бачиш людей, які пережили ці страшні події, усередині все підкочується, голос хрипить. Але ти змушуєш себе посміхатися на всі тридцять два, говорити щось підбадьорливе. Пізніше ми зрозуміли, що з цими виставами ми теж працюємо задля перемоги. Якщо наші діти будуть налаштовані на перемогу, у них буде хороший настрій і бажання жити. А їхнім батькам, які на передовій також буде легше, якщо вони знатимуть, що дитина щаслива», – згадує Заслужена артистка України, акторка Волинського академічного обласного театру ляльок Лариса Гарлінська [34].

Чисельні виїзди сформували нову традицію: опісля кожної вистави актори з ляльками, дітьми та дорослими фотографуються й обнімаються. На думку артистів, такий ритуал допомагає глядачам вкотре отримати терапевтичний ефект, позитивний настрій та прорефлексувати.

У березні 2022 року в Луцьку розпочала діяльність арт-майстерня «Діти слухають казки», яка пізніше стала одним із 12 арт-терапевтичних центрів Луцька, які створили в закладах культури. Майстерня активно функціонувала впродовж 7 місяців на волонтерських засадах. Діяльність майстерні починалася з того, що актори Волинського академічного обласного театру ляльок з ляльковими-акторами приходили до новоствореного простору, де читали казки, гралися з дітками-переселенцями, проводили майстер-класи, як працювати з лялькою та влаштовували лялькові вистави.

³⁴ Маркопольська Т. Поки лунає дитячий сміх – ми потрібні, – як живе Волинський театр ляльок під час війни//Район. Культура. 28 лютого 2023 р. URL: <https://kultura.rayon.in.ua/topics/579056-poki-lunae-dityachiy-smikh-mi-potribni-yak-zhive-volinskiy-teatr-lyalok-pid-chas-viyini>

Організатор простору актор театру та керівник дитячої театральної студії у Луцьку Вадим Хаїнський відмітив, що лялька – найкращий терапевтичний засіб для дітей. Тому що, вони її можуть обійняти, поговорити з нею, побавитися. Майстерня допомагала малечі забути гіркий досвід війни, діти багато говорили, малювали, рефлексували на цю тему. Керівника проєкту дуже тішить, що діти мали можливість проговорити свої страхи, переживання, висловити свої думки, почуття й отримати полегшення. Такі терапії дуже потрібні і справді допомагали дітям і батькам, які прагнули знайти місце, де дитина могла б почуватися щасливою, бодай на короткий час [35].

Волинський академічний обласний театр ляльок влітку 2022 року повернувся до звичного робочого графіку на власній сцені, але зіткнувся з проблемою повітряних тривог. Театральне сховище може вмістити близько 70 людей. Це вплинуло на загальний продаж квитків. Адміністрація могла запропонувати лише 50 місць у залі, а це п'ята частина від загальної кількості місць. Проте колектив все ж знайшов рішення як забезпечити безпеку більшій кількості відвідувачів. Керівництво музичної школи №1 імені Фредерика Шопена дозволило відвідувачам театру користуватися шкільним бомбосховищем, що розташоване у сусідній будівлі.

За словами Галини Остапчук, керівниці літературно-драматургічної частини Волинського академічного обласного театру, театр має залишатися для дітей терапією. У творчому доробку Волинського театру ляльок є вистави патріотичного характеру, проте колектив переймається, чи доцільно зараз вкотре турбувати дітей, наголошуючи на темі війни.

«Репертуар нашого театру складають вистави створені на кращих зразках української та світової драматургії. Показуючи їх, ми прищеплюємо нашим юним глядачам високі духовні і моральні якості, а також розуміння

³⁵ Коваленко О. Культурні хаби у війні: луцький актор створив арт-майстерню для дітей-переселенців// Район. Культура. 29 серпня 2022 р. URL: <https://kultura.rayon.in.ua/topics/537821-kulturni-khabi-u-viyni-lutskiy-aktor-stvoriv-atr-maysternyu-dlya-ditey-pereselentsiv>

того, що всі ми є громадянами найкращої у світі країни – України. Таким чином проводимо патріотичне виховання через мову (усі вистави в театрі йдуть виключно українською мовою), пісню, народну мудрість казок», – розповіла пані Галина.

За словами Галини Остапчук, до теми війни із дітьми потрібно підходити дуже обережно. «Для дітей, які на власні очі побачили страхіття війни – зараз це значна частина наших глядачів, наше мистецтво виконує роль «терапії». Адже навіть така вистава, як «Котигорошко, або «Хлопчик з зеленого стручка», яку ми показували влітку, викликала болючу реакцію в дітей із сімей переселенців. Звичайно, з часом це мине, зранені війною дитячі серця будуть зцілені і ми будемо показувати цю виставу про відважного хлопчика Котигорошка, який боронить рідну землю від ворога», – розповіла вона про спільне рішення колективу [36].

Харківський театр для дітей та юнацтва відновив свою роботу для дітей, які на той момент жили у харківському метрополітені. Згодом їх запросили влаштувати вистави в області для евакуйованих дітей з зони бойових дій. «У бомбосховищах грали, де безпека і зручно, де адаптовано все для дітей, щоб вони могли передивитися цю виставу. Якщо дитина вірить, їй однаково, де вона побачить виставу. Хоч у сховищі, хоч на сцені театру. Діти дуже були раді. Вони не бачили казку більш ніж пів року!», — розповіла акторка Харківського театру для дітей та юнацтва Віолета Яковлева [37].

Актори відновили декілька спектаклів та адаптували їх під нові площі, адже великі декорації у підвалах просто не помістились би. Одною з найпопулярніших сцен Харківського театру для дітей та юнацтва стала підземна парковка місцевого ТРЦ. За кілька місяців колектив зіграв не один

³⁶ Маркопольська Т. Поки лунає дитячий сміх – ми потрібні, – як живе Волинський театр ляльок під час війни//Район. Культура. 28 лютого 2023 р. URL: <https://kultura.rayon.in.ua/topics/579056-poki-lunae-dityachiy-smikh-mi-potribni-yak-zhive-volinskiy-teatr-lyalok-pid-chas-viyuni>

³⁷ Рязанцева А., Гнатюк І. Харківський театр для дітей та юнацтва під час війни виступає у сховищах// Суспільне новини. 29 жовтня 2022 р. URL: <https://suspilne.media/302802-harkivskij-teatr-dla-ditej-ta-unactva-pid-cas-vijni-vistupae-u-shovisah/>

десяток спектаклів та навіть встиг випустити прем'єру «Як хоробрий Кравчик свій страх шукав». 15 листопада 2023 року театр випустив ще одну прем'єру «Така казка, що казка (Про Іванка, Змія та премудру Дуляну)». Це авторська казка Олександра Драчова на написання якої його надихали українські легенди та оповідання – це джерело, яке дає силу кожній людині відчувати себе важливою частинкою нашої незламної України. Казка допоможе дітям впоратись з емоційним стресом, вчить добру, мудрості, повазі, любові. Казка дасть можливість дітям зануритися у чарівний світ доброї української магії та дивовижних перетворень, які доторкнуться до сердець кожного та допоможе дітям у емоційно складних умовах війни. Наразі театр продовжує брати активну участь у арт-терапії дітей, так у рамках соціально-мистецького проекту «Обійми дитину» театр 15 жовтня 2023 року зіграв виставу «Як хоробрий Кравчик свій страх шукав», 15 вересня 2023 року у бомбосховищі міста Харкова у рамках проекту СпівДія заради Дітей театр збирав маленьких глядачів.

2 квітня 2022 року Київський академічний театр ляльок першим із київських закладів дав благодійну виставу у бомбосховищі – на станції метро Героїв Дніпра. «Простеньку виставу на двох акторів і з декораціями з десяти кольорових коробок та стола зустріли, як бродвейський шедевр. Діти були щасливі, батьки посміхалися, журналістів і телевізійників було більше, ніж часто буває на офіційних прем'єрах у театрі. Якщо до цього моменту у когось могли бути сумніви щодо того, чи на часі зараз розваги, то після 2 квітня ми вже не сумнівалися. Всі ці вистави були дуже важливі і потрібні. Як джерело натхнення, як розрада, як спосіб дати дітям щасливе дитинство». – згадує Ігор Гулий, український театральний режисер, з 2021 року директор - художній керівник Київського академічного театру ляльок.

За 2022 рік Київський академічний театр ляльок зіграв ще 15 вистав: в лікарнях, на фестивалях, в осередках ТРО, в таборах для дітей-переселенців. Також театр шукав спосіб вийти в онлайн і зробили це: в колаборації з

мобільним оператором lifecell випустили три «сезони» проекту «Халабуда», а також записали декілька вистав для стримінгового сервісу Dramox.

В жовтні 2022 року Київський академічний театр ляльок зміг обладнати в приміщенні театру найпростіше укриття і знову відкрив сцену для глядачів.

«Всі події, що відбулися і відбуваються з нами, підсвітили для мене театр і його місію з нового боку. Я побачив, наскільки насправді важлива наша робота, і наскільки ми потрібні і дітям.» - наголошує Ігор Гулий [38].

Чернігівський обласний театр ляльок сьогодні продовжує працювати на повну силу. Майже увесь контент створений на основі українських казок, але є й вистави за мотивами західних творів. До ряду вистав, які йшли довгий час, додалися і нові, такі як «Вовк і семеро козенят» та «Солом'яний бичок». Раніше дітям показували україномовні вистави на основі російських творів, але ще до повномасштабного вторгнення їх відмінили.

Влітку 2022 року театр ляльок почав виїжджати та показувати вистави у найближчих до Чернігова населених пунктах, які постраждали від окупантів. Директор та художній керівник Чернігівського обласного театру ляльок Приходько В. В. наголошує, що театр ляльок виконує важливі функції для дітей, які жили в жахливих умовах війни. «По перше, такі вистави виконують терапевтичну функцію,» – говорить художній керівник, – «лікують душу. По друге – виховують дитину, адже це український контент, вона росте на українських казках, і дивиться що таке Україна. Українські казки досить повчальні і дуже цікаві» [39].

Чернігівський обласний театр ляльок імені Довженка намагається донести глядачам важливий посил: сім'я – це найголовніше у життя кожного українця. Крім цього у виставах постійно присутня боротьба добра і зла, де перше завжди перемагає.

³⁸ Гулий І. Театр під час воєнних дій// Інтерфакс-Україна Інформаційне агенство. 1 червня 2023 р. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/913810.html>

³⁹ Гавриленко В. Чернігівський театр ляльок лікує душі дітей війни: 21 березня – день лялькаря//0462. Сайт міста Чернігова. 22 березня 2023 р. URL: <https://www.0462.ua/news/3567255/cernigivskij-teatr-lalok-likue-dusi-ditej-vijni-21-berezna-den-lalkara>

В театральному сезоні 2023 року почали з'являтися нові вистави для дітей молодих українських драматургів, наприклад, Марина Смілянець з Людмилою Тимошенко написали п'єсу «Коти-біженці» – одна з чисельних робіт, яку українські драматурги створили вже під час повномасштабного вторгнення. Така от «кототерапія для дітей і дорослих» лише у вигляді вистав з'явилася в репертуарі двох театрах України: Катерина Богданова у Миколаївському академічному драматичному театрі (прем'єра в Миколаєві була 15 жовтня), а рівно за 15 днів, 30 жовтня, цю п'єсу поставила Наталя Орешнікова у Закарпатському академічному театрі ляльок в Ужгороді.

Окремо можна відзначити вклад у емоційно-психологічну підтримку дітей під час повномасштабної війни відкриття різноманітних мистецьких просторів для дітей. Так у Полтаві відкрився «Мистецький Мурашник» – це назва різноманітних студій, котрі проводяться в рамках соціального проєкту «Підтримка дітей та молоді в Полтаві в умовах війни». Цей проєкт реалізовує Полтавська філія ССУ та ТСД у рамках більшого проєкту «Термінова підтримка ЄС для громадянського суспільства», що впроваджується ІСАР Єднання за фінансової підтримки Європейського Союзу [40]. В рамках цього проєкту залучений Театру Сучасного Діалогу (ТСД), в доробку якого є вистави про історії корупції та історії переселенців, які змушені були покинути домівки після початку війни на сході у 2014-му. Саме робота таких мистецьких осередків допомагає об'єднати непрофесійних акторів та акторок, які зараз допомагають дітям переселенців забути про війну через мистецтво.

Ще один проєкт, який реалізований заради психологічно-терапевтичного ефекту дітей віком від 3 до 6 років в умовах призупинення освітнього процесу в дитячих садочках через війну це ляльковий театр «Іскорки суперсил», який організований Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ)

⁴⁰ Дрога Ю. Як культура і мистецтво допомагають дітям забути про війну// Полтавська думка. 17 травня 2023 р. URL: <https://www.dumka.poltava.ua/yak-kultura-ta-mystetstvo-dopomahaiut-ditiam-zabuty-pro-viynu/>

спільно з Міністерством освіти і науки України. Через інтерактивну гру з казковими персонажами діти навчаються краще ладнати з однолітками та дорослими, розуміти свої емоції, дізнаються більше про навколишній світ, безпечну поведінку, розвиватимуть креативність.

«Ляльковий театр від ЮНІСЕФ допоможе дошкільнятам здобувати суперсили — важливі життєві навички, які знадобляться їм зараз і в дорослому житті, — наголосив заступник голови Представництва ЮНІСЕФ в Україні Дуглас Хейгеман. — Ранні роки визначають подальше життя й реалізацію потенціалу дитини. Для нас важливо надати батькам, опікунам і вихователям додаткові та альтернативні навчальні ресурси для щоденного розвитку дітей дошкільного віку, що особливо важливо в умовах війни» [41].

Як показало національне репрезентативне дослідження серед батьків, проведене ЮНІСЕФ в Україні спільно з соціологічною групою «Рейтинг» у січні 2023 року, батьки двох з трьох дітей віком 3–6 років не водять їх до дитячого садочка. Найскладніша ситуація у прифронтових населених пунктах, де віддати дітей до садочка не мають змоги 76% респондентів. А серед опитаних сімей переселенців 75% вказали, що їхні діти дошкільного віку не ходять до садочка. Серед основних причин батьки називають закриті садочки, відсутність у них укриттів, небажання довіряти безпеку дітей будь-кому ще.

Аби не втратити цінний для інтелектуального і психоемоційного розвитку дитини час, ЮНІСЕФ розробив 10 театралізованих сценаріїв із різними сюжетами, що зображують різноманітні ситуації з повсякденного життя. Зацікавити малечу допоможуть Іскорки — герої лялькового театру. Бринь, Жуж, Пум та Міо поведуть малечу до парку та дитсадку, пограють із ними на майданчику та почитають у книгарні, придбають корисну їжу в магазині, перейдуть дорогу, а також відвідають сад та город. Після

⁴¹ Казкові Іскорки з лялькового театру від ЮНІСЕФ допоможуть дошкільнятам опанувати ключові життєві навички. 24 травня 2023 р. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/fairy-tale-sparks>

розігрування кожного сценарію діти матимуть змогу виконати вправи в ігровій формі для засвоєння матеріалу.

Всі матеріали, розроблені експертами ЮНІСЕФ в Україні, доступні на платформі НУМО в розділі «Іскорки суперсил» [42]. Батьки і вихователі можуть безкоштовно завантажити готові сценарії або створити власні, використовуючи інструменти лялькового театру.

Театротерапія має чимало переваг, особливо у виховному контексті. Виховання засобами театру формує уміння співпереживати, становить важливий чинник формування естетичної вразливості, моральних підвалин та загальної культури. Завдяки контактам з театром розвиваються позитивні якості дитини, її основи, зацікавлення, світоглядні цінності. Театральне мистецтво навчає життєвої мудрості, а одночасно розважає глядача, забезпечує його різнобічний розвиток, навчає комунікативності в групі, заспокоює потребу взаємної підтримки [43, с.56-57].

Театротерапія має терапевтичний ефект через відігравання омріяних дітьми ролей, а згодом перенесення ними важливих змістових контекстів виконаної ролі на щоденне життя. Роль може впровадити когось у світ цілковито нових ситуацій, виконуваних функцій та завдань, тим самим створюючи для виконавця ролі цілковито інший тип стосунків з людьми. Так власне можна зрозуміти сенс катарсису, описаного засновником психодрами Я.Морено (тобто, розслаблення напруженості, звільнення від неприємних чи важких відчуттів) [44, с.44]

Отже, театротерапія для дітей в умовах війни допомагає здолати в житті період негараздів, розвинути внутрішні сили, прийняти базові зовнішні ресурси для свого здоров'я і внутрішньої рівноваги, показуючи на сцені різні грані людської індивідуальності і відкриваючи для себе нові шляхи власного

⁴² Іскорки суперсил/НУМО. Платформа розвитку дошкільнят. URL: <https://numo.mon.gov.ua/puppet-show>

⁴³ Czeszak-Godula M., Teatr kształtuje postawy moralne//Edukacja I Dialog, 2002, nr 4.- s.55 – 69.

⁴⁴ Marchow M., Drama w profilaktyce//Remedium 2005, nr 7- 8, s. 42-54.

перетворення та одужання. Інтерпретація ролі дає змогу випробувати небуденні сторони свого Я, котрі дитина, можливо, відмовляється визнавати від свого імені, але які можуть бути прожиті на сцені у ролі персонажа, що тимчасово усуває логічність її дій. Таким чином, театр стає грою ролей і вражень, що полягає у дослідженні себе через інтерпретування справжніх чи вигаданих історій.

ВИСНОВКИ

Сучасна війна є протистоянням російської імперської та української демократичної культур. Сьогодні ми боремося за власне існування, збереження національної ідентичності та духовних цінностей. З початком повномасштабної війни ми довели всьому світу, що Україна не частина росії, а окрема держава зі своєю багатовіковою історією та культурою. Українці дистанціювались від російської культури не лише тому, що вона культура держави-агресора, а насамперед тому, що вона виправдовує цю війну. Національна культура стала одним зі стовпів спротиву агресору та водночас морально-психологічною допомогою для українців в адаптації до війни. Українські митці воюють на «культурному фронті» і в кожного із них своя зброя – пісні, малюнки, мурали, жарти, вистави. На нашу думку головним досягненням театральних колективів, сьогодні, є вже те, що театри України не тільки вистояли з початку повномасштабного вторгнення рф в Україну, а й стали форпостами непохитної віри у перемогу, надією у важкі часи боротьби за свою незалежність, свободу та культуру. Оскільки театр є мистецтвом, що в першу чергу, відображає дійсність, а в сучасній російсько-українській війні боротьба йде не лише на полі бою, а й на культурному фронті, можна окреслити в чому саме виявляється його вплив. Театральне мистецтво відображає в собі атмосферу і події, які відбуваються навколо саме зараз, в даний момент. Показуючи у виставах як змінилось життя українців, їхні емоції та страждання, ненависть і злість до ворога, театр здатний підсилити бойовий дух народу, пожвавити його інтерес до держави, закарбувати в історії та пам'яті цей страшний, але незламний період. Крім того, завдяки комедійним виставам, глядач має можливість відволіктись ненадовго від тих реалій, що ні на хвилину не полишають його в житті.

Унаслідок агресії росії постраждали та потребують відновлення об'єкти культурної спадщини, зокрема приміщення 18 театрів пошкоджено або зруйновано зовсім. Деякі з них наразі знаходяться на окупованих

територіях та про їх відновлення можна говорити лише після повної деокупації території України.

Театральні колективи й окремі митці, не маючи можливості працювати в деяких регіонах, змушені були виїхати в відносно безпечні регіони України або за кордон. Тож, справжнім викликом для багатьох театральних труп стало збереження власних працівників. В театрі є такі вкрай необхідні спеціалісти, яких просто так не знайдеш і не навчиш за пару місяців. Мова йде про звукорежисерів, художників зі світла, бутафорів, пастижерів-гримерів та багатьох інших важливих людей-функціоналів, без яких може зупинитися робота цілого театру. Тож мобілізація чи від'їзд цих спеціалістів з міст через обстріли, фактично, паралізують роботу театру. Звісно, це саме стосується й акторів, через відсутність яких доводиться знімати виставу з репертуару. Наразі потрібно піднімати питання мобілізації унікальних працівників, активно працювати з чиновниками різних рівнів, громадською думкою та з очільниками військових адміністрацій на місцях, адже вони, здебільшого, намагаються зрозуміти необхідність та користь театру в своєму місті чи області не тільки під час війни, а й після перемоги. Адже коли додому повернуться люди з інвалідністю, складними психологічними травмами, біженці, – театр, як ніколи, матиме величезний обсяг роботи для їх відновлення та адаптації.

На тлі російської політики цілеспрямованого лінгвоциду й етноциду українського народу театри сьогодні корегують свою репертуарну політику, фактично відмовляючись від російськомовного контенту.

Сьогоднішній театр, невпинно розвиваючись в період бойових дій, набуває нових форм і змінює вектор своєї діяльності. Цікавою тенденцією більшості театрів України є зміна форм театрального мистецтва, так відбувається збільшення кількості моновистав, програм малих лабораторних форм читецького та музично-поетичного спрямування, створюється велика кількість перформансів, акцій та фестивалів, присвячених популяризації українського мистецтва та утвердження його самобутності. Змінюється як

формат репетицій – онлайн та офлайн, так і місце проведення вистав – дуже часто ними виступають підвали театральних будівель. Однією з тенденцій українських театральних колективів в умовах правового режиму воєнного стану є те, що в репертуарах театрів України почало з'являтися більше сучасної української драматургії. Режисери шукають нові актуальні тексти. В українських театральних колективів з'явилося більше можливостей заявляти про себе на міжнародних майданчиках. Європа та світ знайомиться з українською культурою, театр став більш усвідомлений, більш відповідальний.

Українські театральні діячі, які наразі за кордоном, активно пропагують українське мистецтво, розповідають громадянам інших країн те, що насправді відбувається, демонструють світові справжнього ворога. Прославляючи мистецтво України та підіймаючи надважливі проблеми, митці досить вдало роблять спроби заручитись підтримкою інших держав. Загалом, театр в усі часи був і є своєрідною зброєю, яка здатна зробити великий вклад у розвиток не лише мистецтва, але й держави, в період війни. Зі сцени театру актори мають змогу розповісти про події своєї країни так, щоб торкнутися серця кожного глядача, здійснити вплив на його свідомість, допомогти і розрадити або пробудити певні почуття чи інтерес.

Важливу роль в роботі театрів воєнного часу відіграє благодійна діяльність. Театри з початком повномасштабного вторгнення змінили формат своєї роботи. Багато закладів стали тимчасовим прихистком для вимушено переміщених осіб (ВПО). Частина театрів організували у своїх приміщеннях гуманітарні штаби для допомоги військовим та переселенцям, інші зайнялися плетінням маскувальних сіток та «Кікімор» для військових на фронт. За майже два роки війни працівниками театрів було сплетено тисячі кілометрів маскувальних сіток та близько 15000 «Кікімор», а це безліч врятованих життів українських військових. Близько 80% працівників театрів стали волонтерами які допомагають ЗСУ, деякі проводять показ благодійних

вистав, деякі доставляють гуманітарну допомогу на фронт, інші організують збори на підтримку Збройних Сил України.

Вагомим внеском театрів України є робота у напрямку психологічної підтримки людей за допомогою театротерапії, зокрема відновлення та підтримка емоційного стану дітей в умовах війни. Діти є найвразливішою категорією населення. Наразі, десятки тисяч дітей в Україні, перебувають у тяжких фізичних умовах, недитячих соціально-психологічних кордонах, вимушено дорослішають, зазнають психічних травм, стають жертвами страшних злочинів проти людяності. Тож важливим є питання терапії, якою у вмілих руках фахівця може бути театральне мистецтво. Бачимо, як ця тенденція розвивається в театрі для дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Activities / Theater: War Stories. Fighters for Peace. URL: <http://fightersforpeace.org/Home/WarStories>.
2. Czeszak-Godula M., Teatr kształtuje postawy moralne//Edukacja I Dialog, 2002, nr 4.- s.55 – 69.
3. Czużynowa I., Kacwin-Duman M. Teatr ukraiński, albo o dekonstrukcji rosyjskiej narracji// Didaskalia. czerwiec – sierpień 2022. No 169/170. URL: <https://didaskalia.pl/pl/artykul/teatr-ukrainski-albo-o-dekonstrukcji-rosyjskiej-narracji>
4. Harbuziuk M. Theatre as a Humanitarian Mission: Ukraine`s Experience 2022 // Critical Stages/Scènes critiques. June, 2022. No 25. URL: <https://www.critical-stages.org/25/theatre-as-a-%CE%B7humanitarian-mission-ukraines-experience-2022/>
5. Khurshudyan I. Odessa`s beloved opera house plays starring role in wartime drama. The Washington Post. 2022. March 17. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/03/17/ukraine-odessa-opera-russia/> (дата звернення: 28.08.2022)
6. Marchow M., Drama w profilaktyce//Remedium 2005, nr 7- 8, s. 42-54.
7. Open the Culture of Ukraine. Official site of Lviv National Opera. URL: <https://opera.lviv.ua/stand-with-ukraine/open-the-culture-of-ukraine/>
8. Said-Moorhouse L., Soares I., Araujo M., Ochman O. As War Rages in Ukraine, Ballet Dancers Return to the Stage. CNN Style. URL: <https://edition.cnn.com/style/article/lviv-national-opera-first-full-performance-intl-cmd/index.html>
9. Soroka Y., Savchenko A. Social Theater in the Crisis Time in Ukraine: A Sociological Perspective (on the Basis of Data from Kharkiv). Laboratorium: Russian Review of Social Research. 2021. Vol. 13(3). P. 111–133. URL: <https://www.academia.edu/70939755>.

10. Базів Л. Театральні прем'єри грудня – 2023: бум дитячо-сімейного репертуару, а ще Сковорода і Кобилянська//Українформ. 11 грудня 2023 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3798502-teatralni-premeri-grudna2023-bum-ditacosimejnogo-repertuaru-a-se-skovoroda-i-kobilanska.html>
11. Базів Л. Театральні прем'єри жовтня – 2023: «ДискриміНація», «Гріх» та «Швейк» //Українформ. 2 жовтня 2023 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3768964-teatralni-premeri-zovtna2023-diskriminacia-grih-ta-svejk.html>
12. Базів Л. Театральні прем'єри листопада – 2023: «Мадрагора», «Хазяїн» та «З цією виставою щось не так»//Українформ. 5 листопада 2023 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3782833-teatralni-premeri-listopada2023-mandragora-hazain-ta-z-cieuvistavou-sos-ne-tak.html>
13. Базів Л. Тривога. Бомбосховище. Аншлаг. Театральні підсумки року//Українформ. 25 грудня 2022 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3637808-trivoga-bomboshovise-anslag-teatralni-pidsumki-roku.html>
14. Вергеліс О. Вистава під час повітряних тривог// Дзеркало тижня. 17 липня 2022 р. URL: <https://zn.ua/ ukr/ART/vistava-pid-chas-povitrjanikh-trivoh.html>
15. Вергеліс О. Театр часів агресії та пекла // Портал новин про культуру «Culture.PL». 18 березня 2022 р. URL: <https://culture.pl/ua/stattia/teatr-chasiv-ahresii-ta-pekla>
16. Веселовська Г. Український театр у часі війни //Тиждень. 16 листопада 2022 р. URL: <https://tyzhden.ua/ukrainskyj-teatr-u-chasi-vijny/>
17. Гавриленко В. Чернігівський театр ляльок лікує душі дітей війни: 21 березня – день лялькаря//0462. Сайт міста Чернігова. 22 березня 2023 р. URL: <https://www.0462.ua/news/3567255/chernigivskij-teatr-lalok-likue-dusi-ditej-vijni-21-berezna-den-lalkara>
18. Гулий І. Театр під час воєнних дій// Інтерфакс-Україною Інформаційне агентство. 1 червня 2023 р. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/913810.html>

19. Дмітрієва О. Як я зламала власні табу. Інтерв'ю Гарбузюк М. // *Proscaenium*. № 1-3 (62-64). С. 100.
20. Дрога Ю. Як культура і мистецтво допомагають дітям забути про війну// *Полтавська думка*. 17 травня 2023 р. URL: <https://www.dumka.poltava.ua/yak-kultura-ta-mystetstvo-dopomahaiut-ditiam-zabuty-pro-viynu/>
21. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» № 5073-VI від 05.07.2012: Розділ I, Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>
22. Замелюк М. І., Магдисюк Л. І., Ольхова Н. В. Арт-терапія як засіб творчої самореалізації особистості. *Психологія: реальність і перспективи*. Рівне, 2018. № 10. С. 51 – 58.
23. Збитки від руйнувань культурних та релігійних об'єктів під час війни//*Новини Полтавщини*. 16 березня 2023 р. URL: <https://np.pl.ua/2023/03/zbytky-vid-ruynuvan-kulturnykh-ta-relihiynykh-ob-iektiv-pid-chas-viynu-skladaiut-ponad-1-5-mlrd-kse/>
24. Звіт про прямі збитки інфраструктури та непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на червень 2023 року// Звіт створений завдяки підтримці американського народу, наданий через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), згідно з умовами гранту, наданого Громадській організації «Інститут Київська Школа Економіки» в рамках Проєкту USAID «Економічна підтримка України». Липень 2023. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/09/June_Damages_UKR_-Report.pdf
25. Іскорки суперсил//НУМО. Платформа розвитку дошкільнят. URL: <https://numo.mon.gov.ua/puppet-show>
26. Казкові Іскорки з лялькового театру від ЮНІСЕФ допоможуть дошкільнятам опанувати ключові життєві навички. 24 травня 2023 р. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/fairy-tale-sparks>

27. Климковецький М. «Обличчя кольору війни»: актори з Маріуполя, яким вдалося вибратися з окупації, дали спектакль у Києві// Громадське. 29 липня 2022 р. URL: <https://hromadske.ua/posts/oblichchya-koloru-vijni-aktori-z-mariupolya-yakim-vdalosya-vibratisya-z-okupaciyi-dali-spektakl-u-kiyevi-foto>

28. Коваленко О. Культурні хаби у війні: луцький актор створив арт-майстерню для дітей-переселенців// Район.Культура. 29 серпня 2022 р. URL: <https://kultura.rayon.in.ua/topics/537821-kulturni-khabi-u-viyni-lutskiy-aktor-stvoriv-atr-maysternyu-dlya-ditey-pereselentsiv>

29. Костинюк Л. Роль театрального мистецтва у часі війни//ZBRUC. 14 квітня 2023 р. URL: <https://zbruc.eu/node/115133>

30. Котенок В. Український театр під час війни: 24 лютого – 24 квітня//Кіно. Театр. №4. 2022 р. URL: <https://ktm.ukma.edu.ua/index.php/ktm/article/view/223/245>

31. Котович С. Як театри і музеї волонтерять під час війни// Ukraïner. 18 вересня 2022 р. URL: <https://ukraïner.net/volonterstvo-kulturnykh-zakladiv/>

32. Кошкіна С. та Білаш О. Анатолій Солов'яненко: «Ла Скала, Метрополітен, Ковент Гарден – ви скрізь зараз знайдете імена українців»// LB.ua. 18 червня 2022 р. URL: https://lb.ua/culture/2022/06/18/520373_anatoliy_solovyanenko_la_skala.html?fbclid=IwA

33. Кремінь Т. Уповноважений назвав найзліших порушників мовного закону серед державних театрів // Українська правда. 24 вересня 2021 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/09/24/7308277/>

34. Марків Н. Станцію «Героїв Дніпра» на один день перетворили на сцену Театру ляльок // Вечірній Київ. 3 квітня 2022 р. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/64297/>

35. Маркова Н. В. Можливості арт-терапії у системі комплексної допомоги дітям, які постраждали від локального військового конфлікту // Підтримка та реабілітація учасників АТО в Україні: досвід та перспективи:

тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції. Хмельницький, 2016. С. 110-112.

36. Маркопольська Т. Поки лунає дитячий сміх – ми потрібні, – як живе Волинський театр ляльок під час війни//Район.Культура. 28 лютого 2023 р. URL: <https://kultura.rayon.in.ua/topics/579056-poki-lunae-dityachiy-smikh-mi-potribni-yak-zhive-volinskiy-teatr-lyalok-pid-chas-viyni>

37. Найбільша колекція українських театральних вистав. Dramox: official site. URL: <https://www.dramox.com.ua/teatry>

38. Поліщук Т. Під опікою Ади Роговцевої у Києві працює центр допомоги військовим і цивільним//Україна молода. Випуск №11 за 26 травня 2022 р. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/3805/164/166606/>

39. Положення про Експертну раду Міністерства культури та інформаційної політики України з питань декомунізації та дерусифікації // Сайт Верховної Ради України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0194921-22#Text>

40. Полякова О. М., Пономаренко Л. І. Форум-театр як технологія соціокультурної діяльності: етапи становлення в Україні.//Теорія і методика виховання. 2018. №5. С. 170-173.

41. Поляновська Л.О. Роль театру в соціальному відновленні України //Збірник Міжнародної науково-практичної конференції «Креативний потенціал економіки культури в повоєнній відбудові України».- 15 липня 2023 р. URL: https://icr.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/Conference_Program_15.06.2023.pdf

42. Практикум з арт-терапії: навч.-метод. посібник. Ч. 1. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 232 с 3.

43. Психологічна допомога дитині у психотравмуючій ситуації: методичний посібник. / уклад. Г.Б.Растроста. Суми. НВВ КЗ СОППО, 2018. - 64с.

44. Реконструкція // Арт-сквот «Тіньова». URL: <https://tinyova.com/shows/reconstruction/>

45. Рязанцева А., Гнатюк І. Харківський театр для дітей та юнацтва під час війни виступає у сховищах// Суспільне новини. 29 жовтня 2022 р. URL: <https://suspilne.media/302802-harkivskij-teatr-dla-ditej-ta-unactva-pid-cas-vijni-vistupae-u-shovisah/>

46. Савінов В. В. Використання плейбек-театру в роботі з внутрішньо переміщеними особами. Простір арт-терапії : зб. наук. праць / УМО НАПН України, ВГО «Арт-терапевтична асоціація» ; редкол. : Лушин П. В., Чуприков А. П. та ін. Київ: Золоті ворота, 2018. Вип. 1 (23). 112 с. С. 53–65. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/711967/>.

47. Савінов В. В. Вплив плейбек-театру на особистість, що переживає наслідки травматичних подій. Психологічна допомога особистості, що переживає наслідки травматичних подій : зб. статей укр.-пол. наук. семінару (м. Київ, 21–22 червня 2015 р.) / за наук. ред. Т. М. Титаренко ; Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, Представництво Польської академії наук у м. Києві. Київ: Міленіум, 2015. 150 с. С. 133–143. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/711965/>.

48. Світова гібридна війна: український фронт. / За ред. Горбуліна В.П. Київ : Інститут стратегічних досліджень, 2017. 496 с.

49. Сліпченко К. У Львові стартує міжнародний театральний фестиваль «Золотий лев-2023» //zaxid.net. 4 жовтня 2023 р. URL: https://zaxid.net/u_lvovi_startuye_mizhnarodniy_teatralniy_festival_zolotiy_lev_2023_n1571990

50. Сопова А. Театр війни: психодраматичний проєкт, який допомагає українцям подолати травму // Критика. Лютий 2018 р. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/theater-war-psychodrama-project-helps>

51. Струтинський Б. Український театр має сильний характер, люди творять під кулями// Українське радіо. Час інтерв'ю. 3 жовтня 2022 р. URL: <http://ukr.radio/news.html?newsID=99712>

52. Театр імені Івана Франка зібрав майже 1 770 000 грн на дрони для ЗСУ//Міністерство культури та інформаційної політики України. 12 грудня

2023 р. URL: <https://mcip.gov.ua/news/teatr-imeni-ivana-franka-zibrav-majzhe-1-770-000-grn-na-drony-dlya-zsu/>

53. Терещук Г. Надпотужна терапія, яка потрапляє в душу»: як театр під час війни рятує психіку людей // Культура. Радіо свобода. 12 листопада 2022 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/teatr-viyna-tyl-okupatsiya/32124479.html>

54. У чернігівському драмтеатрі стартує новий театральний сезон// Високий вал. 6 жовтня 2023 р. URL: <https://val.ua/site/132985>

55. Урицький М. Театральне виробництво і війна: поєднати непоєднуване //Proscaenium. № 1-3 (62-64), С. 24-29.

56. Урсуляк К. У театрі на Печерську поставлять виставу «Я, війна і пластикова граната» // Укрінформ. 14 жовтня 2022 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3593398-u-teatri-na-pecersku-postavlat-vistavu-a-vijna-i-plastikova-granata.html>

57. Форум-театр: формула виходу з кризи : навч.-метод. посіб. для бажаючих створити форум-театр / Л.Гук, М.Григоріва, Д.Доусет, О.Єдєлева, І.Захарченко.– К. : Школа Рівних Можливостей, 2007. – 68 с.

58. Шейко В. Cancel Russia як інструмент самозбереження // Лівий берег. 18 березня 2022 р. URL: https://lb.ua/culture/2022/03/18/509953_cancel_russia_yak_instrument.html

59. Щокань Г., Голіздра І. Український театр за кордоном: вистави і проєкти, які створюють враження про Україну//Українська правда. Життя. 2 січня 2023 р. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/01/2/252122/>